

Zdeněk Neubauer (vlevo) a Martin C. Putna, foto Hana Rysová

KARLŠTEJN: KARLŠTEJN JAKO ARCHA ZÁCHRANY ANEB KRÁL, GRÁL, ANTIKRIST

V grotesce Výlet na Karlštejn, součástí kdysi slavného filmu Pražská pětka, putuje rozedraná rodinka strašlivými pralesy, plnými divé zvěře, divoženek a divomoužů, ke hradu, který se několikrát objeví užuž jako na dosah – a za chvíličku znovu, jenže zase až na vzdáleném horizontu, a tak se zážitkuchtivými poutníky zle laškuje.

Takový nesmysl, řekli bychom si, Karlštejn byl přece sídlem nejbohabojnějšího českého panovníka, schránou vzácných ostatků světců a světic, podle některých i hradem grálovým – proč by se tedy měl chovat takto zavile a rozeklaně?

A přece, když jsme se my pokusili vejít do tajemství Karlštejna, choval se právě jako v té kruté grotesce.

Dostalo se nám milosti vstoupit do míst, která znají dnešní návštěvníci hradu jen z pohlednic (a je to dobře, ba mnohem více národních svatých míst by se mělo uzavřít znesvěcujícím zrakům zákeřných cizáckých dobyvatelů, zvoucích sebe samy „turisty“) – do kaple svatého Kříže. Naivně čekali jsme jednoznačně pozitivní mystický zážitek, chystali jsme se být oslněni leskem jaspisů i velebou pohledů Theodorových světců, strženi do císařovy zbožné vize Nového Jeruzaléma.

Prostor kaple svatého Kříže působí však zcela jinak. Výklad místního odborníka pana Hájíčka, muže, který zjevně zasvětil exegezi Karlštejna většinu života, vyčerpával tematiku dokonale. Dozvěděli jsme se o každém obraze, koho zpodobňuje, rysy kterého svého příbuzného kázal král Karel vtisknout kterému světcu, jaký anagramatický význam mají iniciály obrazů v jednotlivých seskupeních, jaký mystický smysl mají tytéž iniciály, převedené na čísla, jaké souvislosti astrologické má kaple a mnoho, mnoho jiného.

Ten systém je dokonalý – vydechne Zdeněk Neubauer – a dokonale neživý.

Zdálo se, že kaple svatého Kříže vsutku může být takto bezesbýtka popsána a vysvětlena, vše tu se všim souvisí a na vše odkazuje, takže se zdá, že nezbývá žádné tajemství, žádná náhodnost, žádný náznak, otevírající cestu směrem k dalším, tak snadno nepojmenovatelným vrstvám smyslu. Dobrá, proč ale pak na nás ten „Nebeský Jeruzalém“, při vědomí všech těch sakrálních významů, působí tak rozpačitě, tak matně, neřku-li – negativně?

Protože jedna věc je text, který o sobě kaple sama sděluje, který nám pod nosy podstrkuje k luštění – a docela druhá je to, o čem mlčí.

Ani nás nenapadne zdokonalovat a zpřesňovat poučené výklady pana Hájíčka, byť i to by se jistě na některých místech dalo – jeho práce má vyjít knižně a my

Václav Cílek, foto Hana Rysová

všichni si ji rádi přečteme. Na nás však v tuto chvíli zbývá jiný úkol – porozumět mlčení kaple, porozumět, proč na nás nevrhá mystický lesk, ale tíseň.

Co tedy v kapli svatého Kříže není?

Nikde tu není zobrazen Duch svatý. Pan Hájíček sice tvrdí, že je přítomen nepřímě, skrze sedminásobné počty některých předmětů na obrazech, ale přece jen: nikde holubice, nikde obraz Nejsvětější Trojice. Tím se prokazuje, že Karlova idea tohoto prostoru souvisí s Joachimem da Fiore, s jeho koncepcí tří věků, náležejícím třem osobám Trojice. Kaple svatého Kříže je prostorem, který už patří do období Ducha – Duch proto není jednou z postav nebeského vojska, zobrazeného na stěnách, Duch je přítomen, rozptýlen všude. Ducha vyzařují všechny obrazy světců. Proto ono světlo, umístěné uvnitř postav, proto ona zvláštní robustnost, ono jiné, „oslašené“ tělo. Proto se Theodorikovy postavy sobě navzájem tolik podobají, mají tak málo individuality (v době po již Mistru Vyšebrodském!): V království nebeském už není jednotlivé lidské osobnosti, každý ze světců je plně vystižen svou funkcí – biskup, papež, král, mučedník, panna, kněžna.

Dále, není tu dodržena závazná orientace křesťanských chrámů – oltářní stěna je obrácena k severu! Už tím se naznačuje, že vlastně o chrám, o kapli v běžném slova smyslu nejde. Ani samotný prostor chrámu se nepodobá žádnému známému architektonickému typu: Kněžiště čili presbytář může být půlkruhové, polygonální i pravoúhlé, ale v posledním případě bývá oproti lodi užší nebo je jiným způsobem naznačeno, že kněžiště je úběžníkem, poukazem a směrovkou k věčnosti, k nedosažitelnosti – k východu, ke světlu, k Jeruzalému. Toto „kněžiště“ nikam nepoukazuje, je samo v sobě cílem, koncem cesty, tento prostor praví: Dál cesta nevede, jsme na konci, jsme u cíle! Ráj a plnost už je tady!

Ovšem... Nad oltářní menzou je výklenek na nejcennější ostatky. Nyní je prázdný a tmavý a připomíná nám jedině: Černou díru krematoria. Taky konec a cíl, jenomže v plamenech a tedy v pekle.

Ještě dále, mezi zobrazenými světci není ani jeden žebravý mnich nebo poustevník. Samí mocní tohoto světa. Chybí tu dokonce i svatý František, což je u potomka Františkovy duchovní dcery Anežky Přemyslovny zvláště zarážející. Nebo jinak: Chybí tu především svatý František. Obklopen tučnými preláty a ožezlenými králi, vsazen do zlata a drahokamů byl by zcela nemyslitelný. Protože, a nyní jsme snad u řešení otázky „ne-li chrám, co pak“ – vedle vemlouvavé ideje Nového Jeruzaléma vydechuje tento prostor mlčenlivě nárok MOCI.

Proto to shromáždění evropských vládců, od burgundského Zikmunda po uherského Ladislava, proto zástup biskupů a papežů. Proto architektonický prvek na západě (od doby iroskotských kostelů) neznámý – ikonostas, oddělující „lod“ od „kněžiště“. Avšak zase, jako kněžiště neknežiště, i ikonostas neikonostas: Do podoby ikonostasu je tu vytvarována pozlacená mříž, ikonostas je bez ikon a pohledu do oltářního prostoru nebrání.

S ikonostasem jsme ovšem v silovém poli Východu. Král Karel, první vladař křesťanského Západu, chtěl být vladařem univerza, vši oikumené. Východ – to je především, v sakrálním smyslu, Byzanc s Konstantinopolí a Svatá země s Jeruzalémem. Byzanc v Karlově době dožívala jako zombie sebe samé, jsouc omezena na území Thrákie od Cařihradu k Rilskému monastýru a na enklávy Soluně a Peloponésu. Z křižáckých států v Levantě zbývalo už jen království kyperské. Východ tedy znamenal pro Karla i zcela konkrétní politické a vojenské plány – král Kypru Petr z Lusignanu pobýval na Karlově dvoře a neproháněl zde pouze děvčata z fraucimóru, jak ho prezentovala v podobě Waldemara Matušky Noc na Karlštejně, nýbrž pokoušel se získat Karla pro vojenskou akci ve prospěch Svaté země – pro obnovení křížových výprav. „Nebeský Jeruzalém“ karlštejnské kaple nese tudíž v sobě i znamení příslibu, i pečeť hořké útěchy: Když už ne ten skutečný, tedy aspoň tento „Jeruzalém“...

Idea převzetí následnické moci po byzantském císaři má ještě jiné důsledky. Byzanc – to je i císařopapismus, nominálně „symfonia“ moci světské a duchovní, fakticky splynutí církve se státem. Panovník, nejvyšší a jediný panovník křesťanského světa, je zároveň nejvyšším ochráncem křesťanské víry, vůči němuž je nejvyšší kněz víceméně v podřízeném postavení. Tak chápali byzantští císařové, Konstantinem počínaje, svůj vztah ke konstantinopolským patriarchům, a nejinak i západní císařové, Karlem Velikým počínaje, svůj vztah k římským patriarchům neboli papežům. A právě Konstantin a Karel Veliký jsou pro Karla nejpřednějšími vzory politickými i... světeckými. Karla Velikého, muže, který se nechával titulovat „rex et sacerdos“, svatořečil vzdoropapež Paschalis III. a Řím ho nikdy za světce neuznal. To však Karlu IV., zdá se, nikterak nevadilo.

Snášením nejvzácnějších ostatků na Karlštejn a do Prahy; vytvářením fantastických rodokmenů, v nichž odvozuje svůj původ od biblických králů i antických bohů i římských císařů a samozřejmě od Karla Velikého (karlštejnský rodostrom se zachoval pouze v renesanční kopii v Heidelberském kodexu); stvořením Nového Města Pražského jako Nového Jeruzaléma pozemského a kaple svatého Kříže jako Nového Jeruzaléma nebeského – tím vším Karel IV. manifestuje své přesvědčení, že on je vyvoleným nástrojem Božím, povoláným vykonat po vzoru Karla Velikého nové *translatio imperii*, přenesení říše: jednak historické, jednak mysticko-historiosofické: přenesení všeho křesťanského světa pod svou vládou skrze úzkou bránu očekávané Apokalypsy do nového eónu, eónu svatého Ducha.

Karel IV. vnímá sebe jako vyvoleného třetího krále. Na fresce Klanění tří králů na záklenku druhého východního okna veleb zobrazit sám sebe jako Baltazara, třetího z králů-mudrců. Konstantin, Karel Veliký, Karel IV. Počítajíce však také samotného Krále Králů, jemuž se tito tři klanějí, dojdeme i ke králi Karlu IV.

Nový Konstantin, nový Karel Veliký, nová Říše, Nové Město (původně mělo nést titul Karlstadt!), nový Jeruzalém. Osudy lidstva a dějiny spásy sbíhají se v rukou

Karlovyč. Zbývá už jen krůček k tomu, aby se Karel prohlásil za nového Spasitele, za nového Krista.

– Antikrist! vyřkl Martin Putna, když už jsme z kaple vycházeli, a snad sám polekán tou myšlenkou se otočil a zakopl.

Vlastně nic nového: Antikristem nazval Karla IV. už Milíč z Kroměříže, muž světeckého života. Cosi zlého, totiž zpuštěného, antikristovsky pyšného, jakási hybrid, je v kapli přítomna. Myšlenka „tady už je cíl, tady už je vrchol všeho“, je ďábelská, byť to měl být vrchol vši svatosti a zbožnosti – a právě proto. Ďábel, starý drak a listivý had, je v kapli totiž také. Poprvé zakopán po pravé straně oltáře – dal ho, totiž kosti nějaké předpotopní příšery, tam zakopat sám Karel, u vědomí, že není Apokalypsy bez apokalyptického draka, a že už je tedy vlastně dobojováno, drak sražen s nebes, nepřítel lidstva zneškodněn.

Jenže ďábel je tu i podruhé, skryt v kameni a ve slově. Čteme v řeckém textu Apokalypsy o Novém Jeruzalémě: „ho fóstér autés homoios lithó timiótathó, hós lithó iaspidi krystallizonti“ (Ap 21, 11) – „jeho lesk je podoben drahocennému kameni, kameni jaspisu krystalizujícímu“ (ekumenický překlad má „křišťálu“). Osmdesát procent plochy spodního pásu stěn kaple je pokryto právě jaspisem, praví Václav Cílek. To je v pořádku. Avšak, „ani jediná jota nepomine, dokud nepomine nebe a země“ (Mt 5, 18) – a právě zde, kde už má být nové nebe a nová země, kde staré nebe a země pominuly, nabývá řecké slovo „iaspis“ nového smyslu. Škrtněte právě tu jedinou, počáteční jotu – a dostanete „aspis“. Aspis pak znamená – had.

– Chceme-li se podívat ještě do horních pater velké věže, ptá se mládenec, určený nám správou hradu za klíčníka. Nic tam údajně není, ale my tam přece vystoupáme. V prázdné prostoře nad kaplí jsou vystaveny zcela moderní, s historií hradu nijak nesouvisějící obrazy. Ale místo tak silné formuje si i následné události k obrazu svému: Za schodištěm nacházíme obraz veliké šachovnice, kdy partnery ve hře jsou – císařská koruna a papežská tiára... A vystupujeme ještě i na půdu, kde nalézáme mrtvou holubici.

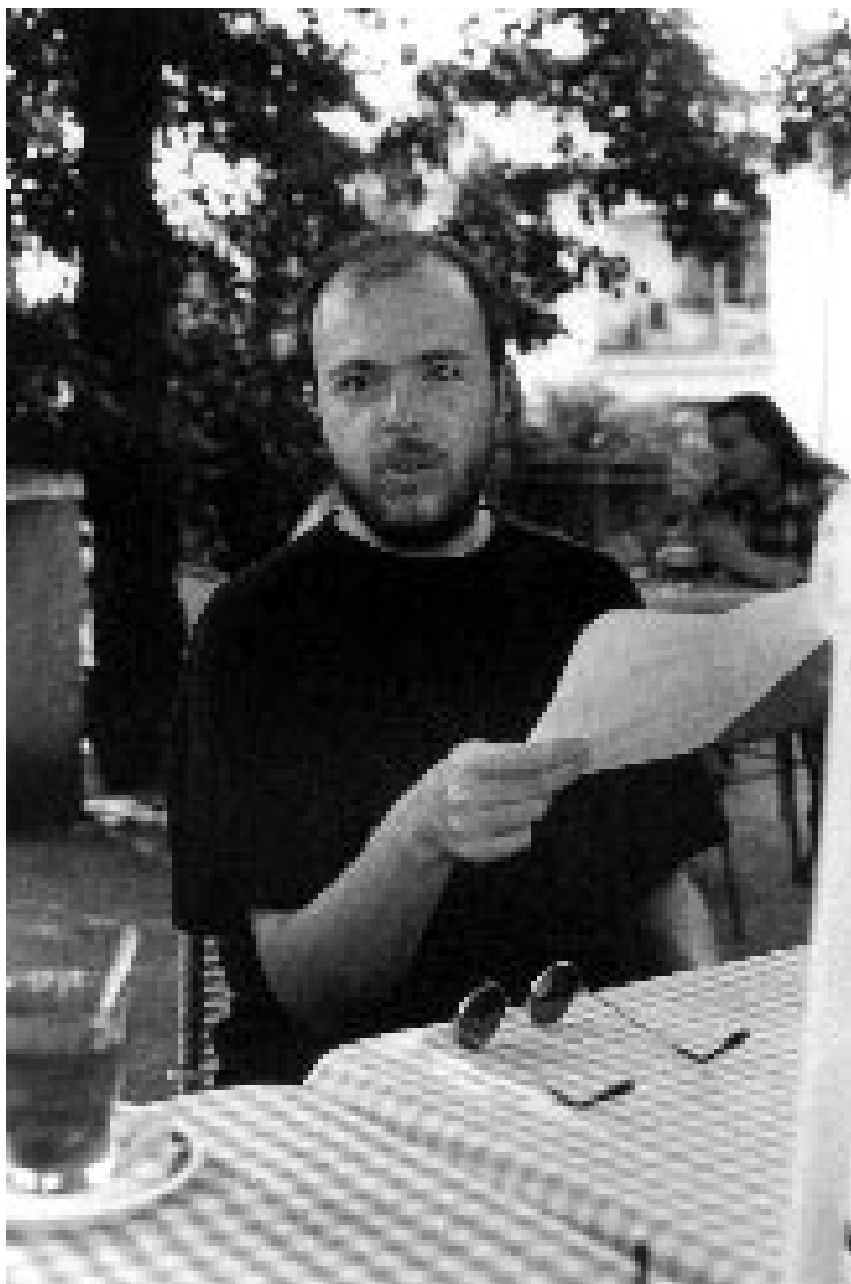
– Našli jsme mrtvolu Ducha svatého! – volá Martin Putna a vzápětí zakopává podruhé.

Poslední chybějící článek na nás čeká v mariánské kostelní věži. Mezi běžnými ikonografickými schémata z cyklu Apokalypsy (čtyři jezdci, žena sluncem oděná, troubící anděl atd.) nacházíme jeden obraz nezvyklý: Země je zaplavena potopou, vlevo troubí anděl, vpravo hoří hříšné město, uprostřed se mezi vodami potopy, z nichž vykukují hlavy zuřících příšerek, se vznášá budova, uvnitř budovy zlatá truhlice a v ní, víko otevřené či zavřené, muž s plnovousem a rozeznatelnými zbytky křížového nimbu.

Samozřejmě, křížový nimbus nosívá jedině Kristus Pán. Jenomže postava Krista, uzavřeného ve zlaté truhlici, nese dosti zřetelné rysy Karla samého. Scéna, která bezprostředně neodpovídá žádnému místu v Janově Apokalypse, tak nabývá trojná-

Zdeněk Neubauer, foto Hana Rysová

Martin C. Putna, foto Hana Rysová

sobného významu: Starý zákon, potopa, archa záchrany a v ní Noe. Nový zákon, Kristův hrob, který je zároveň i oltářem a tedy zdrojem záchrany pro křesťany, Kristus. A do třetice – konec dějin, třetí věk, věk Ducha, závěrečná katastrofa světa a v ní nová archa záchrany: budova Karlštejna, v ní pak sacra sacrorum, zlatá kaple svatého Kříže, a v ní ukryt před pohromou Karel IV., alter Noe (od Noema vycházel karlštejnský rodokmen!), alter Christus.

(I. S.: Budova na fresce „archy záchrany“ se sice svým vzhledem více než Karlštejnu podobá kapli Božího těla, postavené Karlem na novoměstském Dobytcím trhu (dnes Karlově náměstí), kde byly vystavovány jednou ročně ostatky, uložené na Karlštejně. Avšak – za Karlova života stálo na Dobytcím trhu pouze dřevěné provizorium, kamenná kaple Božího těla vznikla až po jeho smrti. Vzorem pro budovu byla tedy patrně karlštejnská freska – rozhodně ne naopak.)

Toto je odvrácená strana karlštejnské mince a Karlovy vize dějin: Rubem nároku na absolutní moc nad křesťanským světem a naděje na příchod nového věku Ducha je strašlivý strach z katastrofy, z Apokalypsy, která bude přelom věků nutně provázet. Karlštejn má být jak posvátným centrem blažené všekřesťanské říše, tak posledním útočištěm před hrůzami. Místo, obrněné tolika ostatky světců, přece Antikrist nemůže dobýt! Karel sám je pak i zachráncem světa před silami chaosu, i možná jediný zachráněný, schovaný ve zlaté truhlici karlštejnské kaple. On sám je pokladem pro budoucnost, genovou bankou, z níž po katastrofě vzejde nové lidstvo. Naděje i hrůza.

Připočteme-li k tomu všemu ještě rodové zatížení, neboť o Karlovu dědu Václavu II. je známo, že se při bouřkách schovával do truhlice, vyvstane nám obraz Otce vlasti docela jinak, než jak jsme byli zvyklí: Žádné rozvážné budování státu v osvícensko-absolutistickém duchu. Karel IV. se nám ukazuje jako muž na přelomu epoch: člověk epochy už podantovské, přítel Petrarky a Coly di Rienziho, zasažený humanismem a jeho titánstvím, jeho megalomanií, jeho přesouváním spasitelského činu z Boha na člověka – a zároveň člověk pozdního středověku, doby sevřené hrůzou z vlastního konce, vnímaného jako konec dějin vůbec. Muž obávající se gotického Antikrista, sám podoben Antikristu renesančnímu.

* * *

Po východu z hradu, už v údolí Berounky, zbývá nám poslední tázání: Proč Karel postavil Karlštejn právě sem? Z hlediska vojenského je to pravý nesmysl, vždyť sousední Kněžství (!) hora je výrazně vyšší. Řešení shledáváme jen v zasazení Karlova vlastního příběhu nejen do univerzálních dějin spásy, ale i do domácích dějin Přemyslovských.

Až nyní nám dochází, jak je výzdoba hlavních prostor Karlštejna vlastně „německá“, a to nejen ve smyslu etnickém (tschechisch), nýbrž i zemském (böhmisch). V kapli svatého Kříže nemají čeští patroni nijak výjimečné místo, ani nejsou shro-

máždění. Každý je vázen podle své funkce a hodnoty mezi ostatní evropské světe své kategorie – Václav mezi panovníky, Vojtěch mezi biskupy, Metoděj mezi biskupy, Ludmila mezi vdovy. Jediné schodiště k velké věži nese „českou“ výmalbu, jsou vyzdobeno svatováclavským a svatoludmilským cyklem. Karel jako by tím chtěl naznačit: České národní světecké dějiny jsou mojí osobní cestou k univerzalitě Říše a Nebeského Jeruzaléma.

Jinak je tomu s polohou hradu. Údolí Berounky totiž už jedna národní svatyně dominuje – je to Tetín, vzdálený jen několik kilometrů odtud. Tetín je místo života a mučednické smrti svaté Ludmily (smrti skutečně křesťansky mučednické, neboť Tuna a Gomon byli, jak se ukazuje, nejspíše pohanští Normani, dost možná z Ruska ovládaného tehdy Normany, takže počátek česko-ruských vztahů je nutno umisťovat právě na Tetín), babičky svatého Václava. Karel sám se původně jmenoval Václav a model „syn – matka“ hraje v jeho koncepcích význačnou roli. V duchu středověkého paralelismu tvoří řadu: Kristus – Marie, Václav – Ludmila, Karel IV. – Eliška Přemyslovna. Karlštejn, hrad Karlův-Václavův, je tedy „synovským“ hradem k Ludmilinu Tetínu.

Teprve při úvahách o poloze hradu je uspokojeno ještě jedno naše očekávání – hledání připomínek myšlenky svatého Grálu. V kapli svatého Kříže jsme náznaků mnoho nenalezli – jeden či dva kalichy v rukou světců v kapli svatého Kříže nutno vztáhnout ke zcela standardní eucharistické symbolice. Naši už známou fresku trojvýznamové archy záchrany lze grálově interpretovat: Pokladem budovy-archy a zlaté truhlice-kaple uvnitř ní není nic menšího než Boží tělo (proto i pozdější kaple Božího těla), tělo Krista v ní přebývajícího, a tedy i „genová banka“ těla Karlova. Taková stopa vedla by nás zase zpět na východ: Ve východokřesťanské verzi grálového příběhu není oním posvátným předmětem kalich s krví Kristovou, nýbrž kámen čili hrob čili oltář s tělem Kristovým, a neříká se mu grál, nýbrž alatur-altare-oltář.

I tak nejde víc než o význam vedlejší, o jeden valér navíc. Souvislost Tetína a Karlštejna je zato dokonale vysvětlitelná teprve díky grálovému příběhu: Jeho hrdina Parsifal či Perceval je vychováván svou matkou v ústraní, tak jako Václav kněžnou Ludmilou, a vydává se na pouť, na jejímž konci je Montsalvat, hrad svatého Grálu a nyní i sídlení hrad Parsifalův. Mezi Tetínem a Karlštejnem nalézá se tedy symbolická pouť zrání, cesta vzhůru, cesta od měsíce k slunci.

Pozdější české světecké dějiny tuto koncepci údolí Berounky jako dějiště grálového příběhu ještě výrazněji potvrzují: V 16. a ještě více v 17. století se začíná šířit legenda o dalším světci těchto míst, o svatém Ivanovi. Poustevník Ivan hraje v české verzi grálového příběhu roli poustevníka Trevrizenta, toho, k němuž se zhrěšivší a bezradný Parsifal uchyluje o radu a díky němuž dospívá k naplnění svého úkolu, ke grálovému hradu. Cesta od Tetína na Karlštejn proto musí vést jedinec přes Svatého

Jana pod Skálou.

Skeptikové řeknou, že postava svatého Ivana se vyskytuje poprvé u sedmilháře Hájka z Libočan, od něhož ji pak přebírají Pontán z Braitenberka, Balbín a Bridel (a mimochodem i jeden ruský chronograf 17. století!). První tak učinil už Josef Dobrovský. Josef Vašica však nekapituloval a nachází historické kořeny této legendy, vedoucí až do kláštera v dolnosaském Corvey a k tamnímu mnichu Unwanovi.

Ať mají pravdu barokní legendy, přivádějící k nám Ivana z Dalmácie, nebo Gelasius Dobner, přesunující Ivanův původ k severoslovanským Obodritům, nebo „západní“ Vašica, nebo docela i skeptik Dobrovský – vnitřní pravdivost této postavy zůstává neotřesitelná: Jediné, co chybělo velkolepé Karlově koncepci, co ji mohlo zachránit před antikristovským svodem, byla postava chudého, pokorného mnicha, též královského syna, který se však zřekl moci a slávy a šel do nehostinné, divoké země, aby zde Bohu v tichosti sloužil. Jen ten by býval mohl králi Karlu--Václavu-Parsifalovi poradit něco velmi důležitého.

Předkládaný text vznikl jako první záznam bezprostředních dojmů a úvah z pouti, kterou podnikli dne 30. června 1995 Václav Cílek, Zdeněk Neubauer a Martin C. Putna, obklopeni houfcem nymf. Text měl sloužit jako východisko k dalším studiím, všechny tři aktéry však doba rozptýlila k jiným úkolům – a oni se rozptýlit nechali... Obáváme se, že jsme tím spáchali hřích, nazývaný v Confiteor „et omissione“, „a nekonám, co mám konat“. Že jsme dostatečně nevyužili šance, která byla možná – poslední. V létě 1996 proběhla tiskem hrůzná zpráva, že malby v kapli svatého Kříže byly těžce poškozeny, kdo ví zda nikoli natrvalo. Příčinou tragédie bylo zkoušení nového hasičkého prostředku RUSKÉ výroby.

TÝNSKÝ CHRÁM: JIŘÍ REINSBERG / SEDMERO KÁZÁNÍ

ABRAHAM A IZÁK (POSTNÍ DOBA)

Dobré jitro vám přeju. Představte si, že místo tohoto dobrého jitra by se vám ozvalo zvláštní nutkavé poselství v srdci a že byste byli přesvědčeni a věděli určitě, že to není klam ani mam a že je to smrtelně vážné. A že by to od vás něco vyžadovalo, co smrtelně nechcete. Co je protismyslné, co je proti veškeré naději a veškerému očekávání. A že by to na vás leželo a tísnilo vás to. A že by se to týkalo nejenom vás, ale ještě vaší ženy a hlavně vašeho dítěte, které není vůbec dítě, nýbrž dospívající syn. Nebo dospělý – přibližně sedmnáct až dvacet let.

Je to historie Abrahama a Izáka. Myslím, že pokud se někdy někdo setkal s Biblií, s První knihou Mojžíšovou zvanou Genesis, tak si to moc dobře pamatuje. Je tam řečeno: *Bůh chtěl Abrahama vyzkoušet. Řekl mu: „Abrahame!“ Ten odvětil: „Tu jsem.“ A Bůh řekl: „Vezmi svého jediného syna Izáka, kterého miluješ, odejdi do země Mórija a tam ho obětuj jako oběť zápalnou na jedné hoře, o níž ti povím!“* My si pravidelně, v krásné básni Zahradníčkově je to obsaženo také, představujeme Izáka jako malého chlapečka. Malému chlapečkovi můžete nakukat, co chcete, můžete mu zavázat oči a různé jiné, ale dospělému chlapečkovi už těžko. Zvlášť když je tatíčkovi drahně let. Tak okolo stovky, přes devadesát. I když je to chlapík křemenný a žilnatý a svalnatý, stejně je dvacetiletý mladík proti němu těžká fyzická převaha. Musel by to být opravdu někdo stížený všemi možnými neduhy, aby tatíka nepřemohl.

To znamená, že tomu člověku nastalo několik úkolů. Zaprvé se rozhodnout sám vůbec jít. Je to proti veškerému smyslu věci, vždyť přece má jednoho jediného syna (ještě je tam řečeno, že ho miluje, jako by to nebylo), a je stanoveno, že z toho syna vzejde potomstvo. A teď je vyzván, aby ho šel zlikvidovat! Jenže to není jen jeho syn! Je také syn jeho drahé paní manželky, která k němu má citový vztah, že ano. Obvyčejně vůči synům mívají maminky velký vztah a je to vztah tak silný, že jsou dokonce matky schopny kvůli synům i páchat zločiny. Teď se tedy oba musí dostat z dosahu výčitek, dotazů a otázek. A to jsme nečetli, že jdou pěknou dobu, nějaký ten den, spatří horu a zanechají tam pomocné síly, tedy služebníky s oslem a s různými věcmi. Jenom otec si vezme s sebou oheň, dneska by to měl jednodušší, měl by zapalovač. A nesl s sebou také nástroj, kterým syna zabije, a syn nese dříví, aby zabit mohl být spálen. Stoupají nahoru a syn se začne ptát. A otec musí vysvětlovat. I když

syn se zeptá jenom: „Máme všechno, ale nemáme obět...“ A otec řekne: „No, on se Bůh postará.“ A dostane se do okamžiku, kdy postaví obětiště, to znamená stůl z kamene, dá na něj dříví, sváže syna, ne že by ho přemohl, ale aby to nějakým reflexem nerozkopal nebo co my víme. A když se napřahuje, aby svého syna zabil, tak se ozve: *Nevztahuj na chlapce ruku.*

Vždycky, když to čteme, říkáme si: to je kruté, to je strašné, to je zoufalé. Jak může někdo něco takového vyžadovat na tatíkovi, kterému se v jeho vysokém věku narodilo dítě, konečně naděje? Vždyť to odporuje veškerému lidskému myšlení – zabíjet vlastní děti. (I když, pokud vím, u nás je na 50 porodů 50 zavraždění dítěte. Takže my se nemůžeme moc rozčilovat, jenom tak akademicky.) Nám to vadí. S námi to zacloumá, když je otci řečeno, běž a zavraždi své dítě, abys dokázal, že mě miluješ. To je nějaká láska? Vždyť je to něco děsného. Takže každý, kdo to čte nebo si to představí, se zarazí a říká, ne, ne, to není možné.

A víte, že tohle zažíváme každý z nás? A víckrát během života? Člověk si ani neuvědomí, že je postaven do situace, v níž se musí rozhodnout. A teď se objeví velíkánská spousta všech možných námitek, vysvětlení, omluv, takže člověk by přesvědčil celý svět, že to vůbec jinak nejde, než jak to udělám já, a přitom člověk ví, že by lhal. A to se objeví mnohokrát a neříkám to jenom proto, že je neděle a že vám mám něco povědět, protože tohle jsem prožil na vlastní kůži. Přímo mi byla jakoby v srdci položena kudla na krk a sice: Jestli mě máš rád, tak uděláš tohle. A mně se nechtělo, mně to bylo cizí, mně to bylo vzdálené, pro mně to byla ztráta smyslu života. Až když jsem se rozhodl, že ano, a řekl jsem: Ale ty mi na to dáš, jo? Tak to ze mě spadlo. A nemohl jsem si říct: Tak já mu to slíbím a on to stejně nebude chtít. To ne! Člověk se musí dostat až k tomu okamžiku, kdy vztáhne ruku, obrazně řečeno, na jedináčka, aby ho propíchl, aby ho daroval. Bible tomu dokonce říká, a to v Novém zákoně, že Abraham doufal proti veškeré naději. A v tom je jeho obrovitost, a proto je otcem veškeré víry.

A pak se mi stalo, že mi bylo řečeno: Jestli to myslíš vážně, prostě daruj svůj život. Když je člověku dvacet, tak ho to moc nebaví a nezajímá, že by měl přijít o život, i když ten důvod je veliký. Až se mi podařilo říct: Ano, když mi na to dáš. (A tak se mi stalo to krásné, že jsem byl odsouzený být pětasedmdesát let naživu. Bylo to vzato asi z jiné strany.) Je to moc těžká věc, protože žádný člověk není hrdina. Každý z nás je zbabělec. Nějak. A jestliže tohle člověk nedokáže, potom je takový ten řádný občan, který platí daně a dokonce si kupuje lístky v dopravních prostředcích a nejedí na černo a nic neriskuje. A který pravidelně odsuzuje člověka, který třeba něco nevydržel. Kterému třeba hrozili. Kterému řekli: „Počkej, ale když ty to neuděláš, tak my ti zamordujeme manželku, děti.“ Když se člověk dostane do takhle zadržané situace, tak je to opravdu záležitost nabrání dechu.

A teď je doba, ve které se člověk sám v sobě nějakým způsobem otáčí. Zatímco během života čas od času ztratil čistou náplň své cesty, tak teď ji zase získává. Asi tak

jako když nějaký kytičkář běží po stadionu, trénuje, aby byl v cíli při závodě co nejdřív. Ale protože je kytičkář, tak si všimne, že tady zrovna je primula veris a tak se tam sehne... To jsou ty vedlejší věci, které děláme na životní cestě. A proto je tahle krásná vzácná doba, kdy se vracíme k čistému tréninku, kdy se nebudeme dívat po kytičkách, protože běžíme za určitým cílem a v tom cíli, na konci, je taky kytička. Jmenuje se vavřík. A je znamením vítězství.

ZACHEUS

Dobré jitro vám přeju a krásný den. Zdravím vás z míst, kde jednou procházel Ježíš z Nazareta. Byl tam takový chlápek prťousek, byl malý, ale já si představuju, že byl ještě k tomu tlustý. A protože chtěl vidět, kdo je Ježíš, tak se do toho pustil. Ježíš byl vysoký, ale okolo něho byla spousta lidí a byli také ne menší, takže Zacheus na něho neviděl. A chtěl na něj vidět, ale chtěl na něj vidět z posily moci. Proto to bral hezky dopředu po silnici a vylezl na strom a koukal dolů a myslel si: „Ha, teď přijde ten prorok, já mu plivnu do vočí, von mně bude nadávat, že jsem celník...“ (Celníci nebyli ti páni v šedivým a modrým, co hledají hašiš. Tenkrát vybírali daně, to bylo horší.) „A tak si to s ním rozdám a on na mě nebude moct, já budu nahoře na stromě.“ A najednou přišel Ježíš a říká: „Ty, Zachee, polez dolů, já u tebe musím obědovat, víš.“ A úplně se všechno proměnilo.

Tahle situace je pořád a znova a znova. Pořád je někdo, kdo by chtěl Ježíše vytlačit pryč. A proto se v rozhlase ohlásí, že papež letěl do Afriky nebo něco podobného, jen abychom nemuseli mluvit o Ježíšovi, ale abychom před světem vypadali dobře. Takže ta naše menšina, je nás asi deset procent (to znamená, že každý desátý ohrožuje okolí tím, že je zbožný, maucta!), tahle menšina nemá právo být menšinou, ale musí se zařadit ke spolku filatelistů a zahrádkářů. Ale to bylo vždycky. To bylo za totáče, to bylo před totáčem, myslíte si, že Franz Josef, ačkoliv byl po svém způsobu zbožný pán, nehrál na stejnou strunu? Úplně na stejnou strunu! A proti tomu stojí úžasná svoboda Ježíše Krista, který řekne: „Ty, lez dolů, vždyť já musím bejt u tebe na večeři.“ Ne na takové té mazat karty a mazat si med kolem pusy a mejdlo pod nohy, ne, ne. Je to svoboda, která osvobozuje člověka z jeho hloupých pout.

Když nebožtík Mojžíš dostával na Sinaji návod, jak žít (kak žít je to parusky), tak tam dole si řekli: „Ha, co nás spasí? Nás spasí spravit do pořádku ekonomii. Dejte sem vklady, vaše náušnice a prstýnky a závěsy do nosu, do uší, ulejem z toho zlaté tele, to zlaté tele vás vyvedlo z otroctví.“ To vás odtamtud nikdy nevyvede. Amen.

SVĚTLO (HROMNICE)

Když člověk otevře 31. ledna oči do světa, tak si najednou uvědomí, že na Hromnice o dvě svíce – to bude za dva dny – a že se přece jenom začínáme blížit ke světlu. Prorok Sofoniáš někde říká, teď bych to dlouho hledal, něco jako: „...probihejte Jeruzalém a sviťte.“ To je něco velikého. Všimli jste si někdy v životě, co udělá světlo s člověkem? Když člověk rozsvítí svíci a dívá se s ní na druhého a druhý na něho, tak v tom světle najednou člověk ožívne. A jakou má krásu! A jaký má zvláštní způsob vyjádření obličeje! My, když sedíme pod žárovkou nebo dokonce pod zářivkou, jsme sice osvětleni, ale nejsme osvíceni ani osvěceni, jsme tak trošičku ploší. Zatímco živé světlo, pohybující se světlo plamene patří do našeho světa. Umělé světlo je potřebné a dobré, nutné, krásné. Vzpomínám si, jak nám jednou jeden starý pán z Moravy vyprávěl, že jeho bratr sloužil za první světové války u scheinwerferu a rozhodl se dát scheinwerfery také do kostela. A hned tam bylo nádherně vidět. Jenže ty staré kostely byly stavěny na světlo sluneční, denní, a pokud se užívalo světla umělého, tak jen loučí a svící. A i sochy i obrazy byly vytvořeny pro prostor, ve kterém půjde světlo zdola, světlo pohybující se, živé, měkké, světlo vytvářející pohyblivé stíny. A to není maličkost.

A na začátku občanského roku, vždyť je poslední leden a Hromnice jsou druhého února, na začátku naší cesty se hovoří o člověku, o starém člověku, kterého potkalo to, na co celý život čekal. Celý život mu stál za to, aby čekal. A celý život mu stál za to, aby zůstal věrný. Protože mu bylo řečeno, pochopitelně v srdci, že se dočká Toho, který přijde zachránit lidi.

Člověk potřebuje světlo. My řekneme – je mi to jasný – a řekne to také člověk, který je zbaven zraku. A řekne, já vidím. A dokonce řekne, vidíš to taky? Vy na to koukáte a on to vidí vnitřním viděním. Světlo člověku doplňuje poselství jeho tváře. Protože naše tvář je výrazem naší bytosti. Můžeme se smát, můžeme se mračit a ten stařec se v radosti usmíval. Chechtal, on se chechtal. Mohl říkat: „Vidíte, vy pitomové, vy jste říkali, že chcípnu jen tak, já se toho dočkal...“ A měl k tomu nádherný zpěv: *Nyní propouštíš v pokoji svého služebníka, Pane, podle svého slova, neboť mé oči viděly tvé spasení, které jsi připravil přede všemi národy – světlo, jež bude zjevením pohanům, slávu pro tvůj lid Izrael.*

To světlo jsme my přijali a to nám mění nejen náš obličejíček. Ale to byste neřekli, jak je to zjevné. Kdysi jsem šel na Zelený čtvrtek od sv. Víta s haldou mladých, jako my, co chodíme spolu. A stavovali jsme se ve Zlaté uličce, kde můj spolužák a kamarád Macek prodával suvenýry. A když jsem ho potom potkal nějaký den nato v metru, říkal: „Poslyš, co to bylo za lidi, co šli s tebou? Víš, já tady mám spoustu lidí, vysoce vzdělaných, méně vzdělaných a nevzdělaných. Prochází tady mládež, ta, jak říkají Američani, stařež, ale ti tvoji lidi byli zvláštní, ti byli takoví milí...“ A voni na potvoru šli z kostela z bohoslužby. To způsobilo to světlo.

VĚRNĚ PLNIT BOŽÍ VŮLI (VÁNOCE)

Dobré jitro! Asi jsem vás vzbudil. Nebo ne? Je to vždycky taková historie, že někdo se vplíží do bytu a má řeči a budí toho druhého a člověku by se chtělo spát, vždyť je neděle, co to vyvádíš, teď nám tu povídáš... Mě vždycky ráno budí, když někdo chodí okolo mého kanape a vržou parkety. To mě vzbudí. Říkám si, ještě mě mohl někdo nechat spát. Ten někdo je moje sestra. A ta chudák neví, že mě budí, ale budí. A teď jsem vzbudil já vás, takže se omlouvám. A hned vám musím dát příležitost, abyste se dožrali. Jsem totiž vetřelec, který v den jménem neděle přichází a vypráví vám, co nechcete slyšet, protože to s sebou vždycky nese požadavek nebo nepřijemnost. Ten vetřelec je vlezlý jak štěnice. Udělal by dobře, kdyby neotravoval, že ano? Ale on ~~chtě~~ otravovat, a víte proč? On musí otravovat. Ne proto, že by za to byl placený, to vůbec ne. Ale proto, že jednou byl do toho zavolaný a teď to v něm je a on to ze sebe nemůže dostat. To povolání nic nenese, je jenom samá nepohoda, a přece je člověk musí dělat, protože vidí, že je to pravda. A i lidé, kteří se spletli ve svém povolání, to cítí. Ne že se spletli, ale že tomu nejsou věrni. Teologové tomu říkají nezrušitelné znamení. Jako by to bylo do člověka vpáleno. Asi jako tetování. Když je někdo vytetovanej, tak už se neodstrejuje. Oni to znamení dostali a nesetřou ho ze sebe. Proto jsem vás také já přišel dneska dožrat.

Dnes totiž někteří lidé, kteří vstávají brzy ráno, prosí takovou divnou prosbou, v níž žádají: „...abychom vždycky poznávali, co se ti líbí, a slovy i skutky věrně plnili tvou vůli.“ Co se mi plete nějaká vůle do mé vůle? A přitom – co je to moje vůle? Jsem to já, nebo ne? A kdo skutečně jsem? Nebyl jsem – a objevil jsem se tu. Nejvlasnější jádro našeho já spočívá v tom, že si nás Někdo strašně přál a že tomu napomohl někdo, kdo chtěl nebo cítil nebo potřeboval být šťastný. Případně, když nebyl zrovna pitomý, potřeboval udělat šťastným také někoho druhého – v okamžiku, kdy se dva, muž a žena, obejmuli. Naše jádro je utkáno z té vůle. A ta vůle je absolutní. Člověk je tedy stvořen Tím, jenž je jediný, živý, pravdivý a krásné dobro. Jestliže člověk má být opravdu sebou, tak je snad rozumné, aby se blížil sám sobě, jak byl poslán. Člověk se někdy sám sobě moc líbí. On se chváří, on se hřeje. Ale tady běží o to, aby se člověk líbil Tomu, kdo je to zalíbení v něm. Měl by chodit a žít s touhou, aby byl v souhlase s dobrou vůlí, kterou Bůh ohlásil lidem, když se narodilo Dětátko.

TEMNÁ HODINKA (POSTNÍ DOBA)

Dobré ráno vám přeji. Už je teď světleji při ránu, ale člověk se může vrátit zpátky k zvláštnímu nočnímu rozhovoru, o němž je dneska řeč. A sice je řeč o moudrém člověku, který je natolik moudrý – jináč by to ani nešlo – a skromný, že když vidí

někoho mladého vyprávět věci, které jsou důkladné, tak přijde a ptá se ho na ně. A onen starý to vzal opravdicky. Byla to krásná chvíle hned od začátku. Vylezli si nahoru na střechu a byla noc a v noci se náramně pěkně povídá. Vlastně to byla taková temná hodinka. Vidíte, to je zajímavé, v antice dělali také temné hodinky. A věděli proč. Protože se člověk víc soustředí a najednou nabírá vědomí prostoru. Když je všechno ve světle, tak nemáme takový dojem prostoru, jako když se díváme proti hvězdnému nebi. Přitom je tma, jenom sem tam nějaká bodka, co svítí. A přesto cítíme daleko volnější prostor a máme dojem, že můžeme nějak víc rozepnout duši. A v tomto všem se začne ten starý člověk vyptávat a dostane po celé debatě zvláštní odpověď: *Jako Mojžíš vyvýšil na poušti hada, tak musí být vyvýšen Syn člověka, aby každý, kdo věří, měl skrze něho život věčný.*

Pro nás je had vždycky zážitek něčeho, co je hladké, nevypočitatelné a nebezpečné. A zatím pro antického člověka byl had symbolem života. Národ vyvolený putoval do své země a měl tisíc námitek jako každý z nás. A uprostřed toho putování se dostali do krajiny, ve které byli hadi a kousali. Nebyli jedovatí, kousnutí způsobovalo šok. Dá se umírat na šok z maličkosti, když proti tomu nejsme odolní. Tam odolní nebyli, a když je kousl had, tak si mysleli, že musí umřít, protože to je v krajině zvykem, dát se uštknout a umřít. Tak bylo Mojžíšovi řečeno, aby hada vztyčil na trámu, a kdo se na něj podívá, bude zachráněn. Byl to protišok důvěry. Hovoří se tu o tom, že zrovna takovým způsobem se objeví Syn člověka. Syn člověka je hebrejský výraz, objevuje se poprvé u proroka Daniela a znamená něco jako pan Nikdo. Pan Nikdo musí být vyvýšen, aby každý, kdo v pana Nikoho věří a spoléhá na něj, měl v sobě další život. Život, který není vidět, ale který skutečně je. Zatímco my si žijeme ten svůj život, může nám ještě být darován život vycházející od pana Nikoho, který je vyvýšen na dřevě a tím dřevem je kříž.

Blížíme se pomalu, aniž je nám to zatím zřejmo, k velikému okamžiku Synova vyvýšení na kříž, který si nejenom budeme připomínat. Měli bychom ho znovu prožít. A můžeme ho prožít, protože zatímco pro nás se věci udály, dějí a budou dít, tak mimo čas věci jsou. A prostřednictvím důvěry pohledu na dřevo, na němž je Syn člověka, se dostaneme mimo čas, do středu samého dění.

Jinak to dopadne tak, jak to dopadá v úvaze, kterou píše evangelista Jan: *Světlo přišlo na svět, ale lidé měli raději tmu než světlo, protože jejich skutky byly zlé.* Před chvílkou jsme mluvili o tom, že noc dává člověku prostor, když má otevřené srdce. Ale zároveň přináší tmu, v níž není vidět špatné skutky. *Každý totiž, kdo páchá zlo, nenávidí světlo a nejde ke světlu, aby jeho skutky nebyly vidět. Kdo však jedná podle pravdy, jde ke světlu, aby se ukázalo, že jeho skutky jsou vykonány v Bohu.* Tohle je úvaha evangelisty Jana k celému tomu velkému rozhovoru Nikodéma, starce, který se ptá mladého rabiho z Nazareta, jemuž předtím řekl: „My vidíme, že tvoje skutky za tebe mluví.“

VSTOUPIL NA NEBESA (NANEBEVSTOUPENÍ PÁNĚ)

Dobré dopoledne přeju. Ráno, jítro, podle toho, jak jste se vzbudili. Pomaličku se blížíme k vyvrcholení doby, která následuje po svátcích Veliké noci. Možná vám to nikdy nic nefeklo. Nás spíše zasáhne poselství Vánoc než Velikonoc (a není to vinou ani Velikonoc, ani Vánoc). Možná to bude trošičku tím, že je tehdy tma a zima. Více se můžeme soustředit, když se sejdeme v teplíčku u ohně a u světla a někdy také trochu víc přemýšlíme. Zatímco když se rozběhneme do širých dálav, kde všechno cvrkliká a zpívá a kvete, ztratí se nám to jedinečné – a sice vítězství života nad smrtí.

Neznamená to, že se už nikdy nebude umírat tou smrtí, kterou známe, když člověk natáhne nohy, už nedýchá a dají ho do rakve. Tady není řeč o smrti, o této smrti. To je detail, řekl bych, to je přechodná záležitost člověka v jeho celém bytí, protože naše bytí není omezeno, jak praví žalm, na sedmdesát a u těch silnějších na osmdesát let. Náš život je něco trvalého. I když se to někomu nelíbí a chtěl by buď: aby to trvalé bylo tady (což by musela být strašná otrava), anebo: aby to trvalé vůbec nebylo (což je zoufalé).

Doba, kdy slavíme, že Kristus pro nás zemřel a skutečně vstal z mrtvých, se pomalu blíží ke svému vyvrcholení. Jedním okamžikem vyvrcholení je právě čtyřicátý den po Jeho zmrtvýchvstání, chvíle, kdy On vstoupil na nebesa.

Teď, prosím vás, zanechte všech představ, které jste si kdy jako děti udělali. Jako děti jste si ani nemohli udělat jiné představy. *Ale když jsem vyrostl, tak jsem odložil všechno, co je dětské.* Možná někdo z vás si hraje občas s medvídkem, kterého měl jako kojeneč. Ale do dětských botiček se nevejdete. A do dětských šatiček se také nevejdete, mohly by být tak křežlíkem okolo vašeho krku, ale nic víc. A vypadali byste poněkud bizare. Je zapotřebí odložit všechno dětské, co jsme jako děti přijali. Proč? Protože to bylo velmi realistické v našich rozměrech. Jenže my jsme zvětšili rozměry. Přibyli jsme na hmotnosti, přibyli jsme na výšce a snad také na moudrosti.

Celý život se pereme se svým dětstvím. S některými představami, které jsme nabrali a nezměnili, ale bylo to tak trochu naší leností. Neupravili jsme je. Kdysi profesoru Peckovi řekla jedna padesátiletá žena, dejte pokoj s vaší věčností, čumět na nějakého dědečka na obláčku celou věčnost, to by mě otrávil. Teda mě by to taky otrávil čumět na dědečka na obláčku, to se nezlobte. Jenže to je dětská představa. Dětská představa, která je dítěti naprosto samozřejmá a přirozená, ale která má být podkladem k dalšímu, do čeho člověk přijde. A někdy tedy nepřijde.

Stalo se, že mi do zpovědnice vlezl člověk, který začal: „Pral jsem se s klucma, házel jsem kamením, trápil jsem zvířátka, neposlouchal jsem rodiče, kouřil jsem retko.“ Říkám: „Kolik ti je?“ – „Prosím, padesát.“ Načež jsem ztuhnul a povídám: „Prosím vás a to jste opravdu dělal?“ – „Né!“ – „Tak proč to říkáte?“ – „No – já se tak od dětství zpovídám.“ – „Říkal jste, neposlouchal jsem rodiče. To máte ještě rodiče?“ – „Mám, mutr.“ – „No a prosím vás, když je vám padesát, tak musíte po-

slouchat? To je nějaký divný.“ – „No ona mi mutr říkala, abych si vzal tlustý fusekle a já si je nevzal.“ To byl člověk, který zůstal trpajzlíkem až doteďka. Tak když mluvíme o nanebevstoupení Páně, nebudme trpajzlíkama.

MATEŘSKÝ JAZYK (NOVÝ ROK)

Dobré jitro přeji a krásný kulatý rok '95. Taky brečíte, že letos Nový rok nepadl na všední den? To je troufalost, že si najednou vleze na neděli. A máme o den míň. Ještě vás bolí hlava po Silvestru? Ale měli bychom vykročit... A víte, s kým se vykročí do nového roku? To je zajímavé. Jako jsme před týdnem slavili narození Radosti světa, tak dneska slavíme jeho matku. Ono je totiž moc slušné přijít za matkou jí pogratulovat. Slušní manželé dávají ženám po porodu vždycky nové šaty. Nevím, jestli svatý Josef koupil Panně Marii nové šaty, to nevím. Ale šaty byly tenkrát důkladnější, ne jako dnes, kdy si kupujeme hadry, a to je drahá věc. Jenom chudí lidé si mohou dovolit drahé věci a bohatí si dovolují hadry a to je drahá věc. A tak je tady svátek Jeho matky a bylo by dobře si uvědomit, co to znamená.

Jednou jsem ležel s jedním Albáncem, nevím, jestli je ještě naživu, v nemocnici, byl po operaci, já taky. Jak je po operaci člověk ještě zpola v narkóze, heká a vzdychá a dýchá těžce. A tenhle člověk pořád albánsky volal maminku. Bavili jsme se buď česky, francouzsky nebo italsky, podle toho, jak nás napadlo. S panem profesorem se bavil francouzsky, aby pan profesor před těmi ostatními doktory, co tam za ním vždycky stojí v procesí, vypadal. (Ten Albáncem uměl bezvadně česky. Řecky taky. I novořecky i starořecky, což byla velká legrace.) Když na tom ten člověk byl moc špatně po operaci, když byl sešitý, přiblížej a bolelo to, přicházelo k sobě a nebylo to nic dobré, tak pořád vzdychal po mamince. Albánsky.

Jednou jsem se bavil s člověkem, kterého málem vlídní pracovníci Ministerstva Lásky ubili. Když náhodou trochu přišel k sobě během toho ubíjení při výslechu, tak slyšel: „Neblni, ať ho nezabiješ jako toho druhého faráře.“ (To byl Toufar.) Ten člověk říkal, v těch nejkrizovatějších okamžicích, když půl roku neviděl světlo a když po propuštění ven nemluvil, štěkal, tak žádná latina, kterou měl osm let ve škole a dalších osm let na studiích, žádná řečtina, kterou měl ve škole a dál se jí potom zabýval, žádné cizí jazyky, které znal: anglicky, francouzsky, německy, italsky, ne. Mateřtina. Řeč matky.

Takových těch takzvaných vopičích maminek je řeč, abychom byli čistě umytí, abychom byli najedení a spokojení, a pak můžeme blbnout. To už nějak vymluvěj. To není láska, to je vopičárna. Protože správné matky jsou, když člověk skutečně předává člověku.

A protože ona se narodila jako Matka a je opravdu matka a je, dalo by se říci, prototyp matek, tak je dobře jí začít. Jednou jsem četl, když de Gaulle vyšplouchl

Američany a francouzští vojáci přijeli do Paříže, o jednom vojákovi, který se najednou ocitl doma a chodil za maminkou jako pejsek a furt povídal. To je ono. Tak s tím začneme tenhle rok, jo? Rok pokoje, vlídnosti a míru.

Kázání P. Jiřího Reinsberga chystá v prosinci 1996 k vydání Křesťanská akademie. Texty edičně připravily Petra Stejskalová, Kamila Míková a Jaroslava Mašátová.

Medailon P. JIŘÍHO REINSBERGA jsme otiskli v čísle 3/1991

Z cyklu Cesty, 1974–75, foto Jan Raba

LITOMĚŘICE: JAN JANDOUREK / ÚSTAV

Před spaním se v Ústavu konávala tak zvaná punkta, neboli body k rannímu rozjímání. Přes veškerou snahu staříčkého spirituála, se celá záležitost těšila obecnému nezájmu. Jenom pár nejvěrnějších si dělalo poznámky do notýsků, aby měli ráno svou meditaci o co opřít. Nevím sice o nikom, kdo by v oněch ranních chvílích kolem šesté hodiny vydržel bdělý, nicméně zanedbávat pečlivou přípravu na modlitbu znamená riskovat neúspěch v duchovním životě zcela jistě.

Seminář byl přesunut z Prahy do Litoměřic v padesátých letech, prý dočasně po dobu ohrožení republiky. Republika byla ohrožena neustále, takže fakulta a seminář přežily v smogové atmosféře severních Čech až do listopadu 1989. Umístění jsme byli v bývalém ústavu pro zaostalé děti, což nám dávalo podnět k mnoha asociacím a slovním hříčkám. Jinak jsme však naši formaci brali vážně. Výchova kněžstva se musí dít v seminářích. V tom se shodovali všichni papežové poslední doby, včetně těch, kteří sami v seminářích jako chovanci nikdy moc nepobyli, jako Pius XII., Pavel VI. nebo Jan Pavel II.

V polovině let osmdesátých bylo sice do změn ještě hodně daleko, nicméně se již nevěšelo a nestřílelo, takže po bedlivé úvaze jsem vyplnil přihlášku do semináře a podsunul pod všechny ostatní na stůl soudružky třídní.

Co všechno bylo nutno absolvovat, abych teď mohl sedět v dusné kapli, ke krku zapnutý v černé klerice a naslouchat životodárným slovům, která se měla ráno proměnit v rozjímání o životě našeho Pána. Kdybych své vědění o Pánu čerpal pouze z těchto chvil meditace, moc bych se toho nedověděl, neboť jsem vždycky okamžitě usnul. Pod okny vedla silnice Praha-Ústí nad Labem, po které se řítily kouřící kamióny, takže nebylo dovoleno zbytečně větrat.

Staříčský spirituál již opustil první fázi všeobecných napomenutí a přešel k vlastnímu tématu večera, kterým byla tentokrát úcta ke svatostánku.

„...v tomto chlapeckém ústavu žil také chlapec Ludvík, který byl znám svou láskou k Nejsvětější Svátosti Oltářní. Celé hodiny klečel v kostele a hleděl na svatostánek.“ (V řadě za mnou se ozvalo tiché zívnutí). „Představení si toho brzo všimli a měli obavy, aby Ludvík nezanedbával své ostatní povinnosti, ač jinak patřil mezi hochy pečlivé a vzorné. Otec rektor mu tedy zakázal chodit do kaple mimo dobu, která byla určena pro společnou modlitbu s ostatními chlapci.“ Vyprávění začalo dostávat dramatický spád. Bylo jasné, že se blíží konflikt, na jehož rozuzlení závisí pointa celého příběhu. Pera některých spolubratrů se začala rychleji komíhat v poznámkových sešitech.

„Ludvík však náhle zjistil, že je svatostánek vidět i z kůru. Chodil tedy na kůr a odtud opět celé hodiny dychtivě hleděl na svého Milovaného Svátostného Spasitele.“

(Tři dny před tímto večerem přijel Michail Gorbačov do Ženevy. Spolu s přítelem Jiřím jsme obdivovali fotografii delegace otištěnou v Lidové demokracii. Všichni měli na hlavách klobouky místo beranic a Gorbačova doprovázela jeho manželka Raisa. Celé to dýchalo atmosférou třicátých let a bylo jasné, že se jedná o cosi nového. S příběhem chlapce Ludvíka to však nemělo nic společného.)

„Představení však Ludvíka brzo odhalili a řekli mu, že si nepřejí, aby chodil na kůr. Co měl teď náš chlapec dělat? Zjistil však, že na kůru je komora s okénkem a zde se tedy náš malý adorátor usídlil.“ Většinu kaple již příběh vzácně upoutal. Musí se něco stát, blíží se konečné rozuzlení.

„Avšak co se nestalo. Někdo to na něj řekl (bodejť, pozn.aut.) a představení mu zakázali hledět okénkem do kostela. Co teď bude Ludvík dělat?“ (Z toho by nevybrusil ani E. A. Poe, pozn. aut.) „He, nový vynález! Vyrobil si periskop!“ V tu chvíli z nás spadl ohromný balvan. Konečně spravedlnost zvítězila. „Když představení viděli jeho upřímnou lásku ke Svátostnému Spasiteli, dovolili mu opět chodit do kostela, jak se mu líbilo.“

Venku duněly nákladáky z Prahy do Ústí nad Labem, pomalu se stmívalo, jednání v Ženevě se chýlila ke konci, Ludvík zvítězil a my půjdeme spát. Bude půl desáté večer.

* * *

Vůbec nevíte, co je to tíseň. A jestli to víte, tak o tom zřejmě nemluvíte. Já jsem exhibicionista, takže o tom mluvím. Ze všech tísní je navíc ta moje nejhorší. Protože je moje. Pocit neustálé tísně mě neopouštěl od té chvíle, kdy jsem budovu semináře před přijímacími pohovory několikrát obezřetně obešel. Tíseň tehdy patřila k celému mému bytí a již nikdy jsem se jí neměl zbavit. Domníval jsem se – ostatně asi právem – že je mou vnitřní záležitostí. Také jsem soudil – mylně – že se s ní časem vypořádám. Spíše bych se však úspěšněji zbavil svých červených krvinek nebo barvy očí.

* * *

Nedá se říci, že bych neměl žádnou duchovní stravu. Té byla hojnost. Velmi mnoho bych mohl citovat z duchovních promluv a kázání, rekolekcí a exercicií. Není nad to, když k nim člověk přistoupí odpovědně a nechá do sebe volně vstupovat slovo kaza-

telovo. Časem jsem nashromáždil celou řadu neopakovatelných perel, ze kterých mohu s úspěchem citovat liberálně naladěné společnosti, když se již nálada povznese-la a večer se chýlí k druhé půli. Hle, některé klenoty z pokladnice kazatelského umění, vesměs čerpané z knih z přelomu století:

„Slavný doktor Ringseis“ (proč by byl neznámý, když má podepřít tak vznešené výroky) „jsa ještě mladým mužem“, provázel tehdejšího korunního prince na cestě do Itálie. Na skvělém plese v Neapoli byly svody smyslnosti rozvinuty tou měrou, že jeden dvořan pravil: „Je zcela nemožno vzpírat se těmto lákadlům.“ Tu odpověděl dr. Ringseis: „Nemožné to není, ale nesnadné.“ Pak dodal: „Pánové, studoval jsem medicínu v Mnichově, ve Vídni a Paříži. Měl jsem dosti příležitosti a pokušení. Avšak Bůh jest mi svědkem: Stojím tu před vámi čist. Nemožné to není.“

DĚVČÁTKO

V parku blížil se starší student k patnáctileté studentce, chtěje ji políbíti. Dívka jej však předešla a dala klackovi pořádný políček. Také statečnost. (Přiblížit se ke mně student s podobnými úmysly, jednal bych stejně. Je to poučný příběh. pozn. aut.)

VE VOJENSKÉ ŠKOLE

Roku 1895 žil v rakouské kadetské škole v I. čtrnáctiletý hoch čistý jako anděl. (Dříve se prý dospívalo později. pozn. aut.). Zkažení spolužáci činili nástrahy jeho nevinnosti. Náš kadet byl však opatrný a statečný a nedal se svést. Jednoho dne přepadli spřeženci pekla nevinného chlapce, by ho přinutili ke hříchu. Mladý kadet, nevida jiného prostředku, jak by zachránil svou neporušenost, vyňal z kapsy nůž a bodl jím několikrát jednoho z útočníků. Byl obžalován. Avšak jeho představení nejen ho neodsoudili, nýbrž ještě veřejně pochválili. (Tak vida, jde to. pozn. aut.)

Vzhledem k poměrně letité dataci příběhů jsme brzo odhalili, že zmíněné historky a mnohé další náš vypravěč nezažil osobně. Spirituál semináře byl dosti staříčkový a do kláštera vstoupil jako hoch třináctiletý a opustil ho pouze v době protektorátu a potom za komunistického řádění. Příběhů o Napoleonovi a Bismarckovi však osobně prostě ani při nejlepší vůli osobním svědkem být nemohl. Díky slohové jednotnosti také bylo zřejmé, že se tu musí jednat o jeden a to vydatný pramen. Odhalili jsme ho zanedlouho: Antonín Puntigam TJ – V bouřích mládí. Myšlenky a příběhy pro mládež a její přátele. S četnými vyobrazeními. Vydáno LP 1928 v Praze.

Pokud by si někdo s bujnější fantazií dělal záslusk na ona „četná vyobrazení“, musím ho zklamat. Jedná se především o rytiny andělů, křížů, fotografií Panny Ma-

rie svatohostýnské a podobný artikl, který působí rozkoš jenom duši zcela specificky zaměřené.

* * *

Jednoho dne byli na místní oddělení Bezpečnosti (i režim má své jasné chvílky, ve kterých pak projevuje básnické sklony, má-li pojmenovat některou ze svých institucí) opět dva bohoslovci. Dělo se tak již po několik týdnů s železnou pravidelností a představení pro tento účel velmi ochotně uvolňovali z přednášek na fakultě. Přednášky byly jinak samozřejmě povinné, neboť by na ně nikdo rozumný nechodil. V ten den večer jsme vyslechli aktuální promluvu na téma svatá čistota.

MUČEDNICE ČISTOTY

12. září zemřela v Neapoli osmnáctiletá dívka Anna de Rosa jako mučednice za čistotu. Na padoucha, který ji chtěl násilím uloupiti lilii nevinu, zvolala: „Raději zemřít, než Boha urazit a čistoty pozbyti!“ Zběsilec srazil ji kyjem k zemi. Již po dvou dnech podlehla smrtelným ranám. Pohřeb ubohé dívky podobal se vítěznému průvodu. (O několik let později jsem se pokoušel tento příběh věrně reprodukovat přítelkyni Janě. Pohodila drze hlavou a pravila. „Můj pohřeb by se teda vítěznému průvodu rozhodně nepodobal.“ Napnulo to mou zvědavost: „Proč?“

„Protože naši by mě nechali spálit v kremáku. A tam ti průvody nikdo nepovolí, protože je na to málo místa a času. Umiš si představit, že by někdo v legendě o světčích vítězně vylétěl komínem?“

To jsem si představit nedovedl. Porodnice nás připravily o slavné rodáky a krematoria o vítězné pohřební průvody mučedníků. Je to zlá doba. Završí se prý vtělením bohyně Kálí a pak budeme všichni koukat. Aspoň tedy ti, co zemrou hrůzou o něco později.

„Mučednice květinami pokrytá ležela na skvostném voze, taženém osmi koňmi. Vpředu kráčelo množství kněží, bílé družičky, vojíni a nepřehledné davy lidu šly v řadách.“ (Vážnost a důstojnost se nejlépe vyjádří pomalým kráčením v semknutých řadách. Hudba není vyloučena, nesmí však svádět k *rozpustilosti*, ve které by se semknuté řady *rozpustily*. pozn. aut.) „Bylo vyzváněno všemi zvony, z balkónů a z oken snášel se na rakev dešť květů a v arcibiskupském chrámě vykonal sám kardinál neapolský výkrop mrtvol mučednice za nevinu. Podobně skonala v době světové války mladička polská dívenka v hrdinném boji o čistotu, přepadena byvši ruským vojínem.“

* * *

Kdysi jsme seděli s Janou u jistého přítele v jeho pokoji vyzdobeném ikonami a buddhistickými modlitebními praporky. Kolem jedenácté večer se musela ta nešťastnice odebrat přes celé město sama domů. Přítel si nemohl odpustit poznámku: „Kdyby tě někdo v parku obtěžoval, třeba nějaký chlap, pomáhá jedině hodně křičet a kopnout ho do rozkroku. Hlavní je ovšem to druhé.“ Jana na to jenom něco potichu zavřela. Nejsem si docela jist, jak by se v takové chvíli zachovala, zřejmě by ale této rady využila. Dívka z Neapole to měla udělat taky. Přišla by ovšem o ten pohřeb s družičkami a my bychom přišli o velkolepý příklad. To by byla nesporně škoda.

* * *

Jsem již asi nudný, přesto si neodpustím další citace z výše zmíněné knihy. Ne že by byla jedinou tohoto druhu, se kterou nám bylo obcovatí. Patří však k těm, jejichž sloh je potěšitelně lakonický a příběhy šťavnatě barvité.

MLADÍ HRDINOVÉ

„Aby udusil oheň žádostivosti, vrhl se svatý František do trní, ponořil se svatý Bernard do polozamrzlého rybníka, přidržel svatý Martinián své nohy k ohni a tisíce velkomyslných duší opustily vše, co měly, a uchýlily se na poušť nebo do kláštera, majíce za to, že by uprostřed světa nemohly žít čistě. Sv. Alois zasvětil již jako devítiletý hoch Pánu Bohu lilii slibem čistoty. I uprostřed světské zkázy jsou hrdinné duše“!

Do trní bych se rozhodně nikdy nevrhal. Vždycky jsem měl hrůzu z toho, že se škrábnu o něco špinavého a dostanu pak otravu krve. Také bych si mohl poškodit mateřské znaménko a zemřít na rakovinu. O této možnosti trapné smrti jsem se dozvěděl již v dětství. Trávil jsem pak mnoho dlouhých chvil, tím že jsem se pečlivě prohlížel zrcátkem po celém těle. Jsou ale místa, na která ani při nejlepší akrobacii nedohlédnete, takže jistota přežití není nikdy stoprocentní. Dětem by se nemělo tak záhy sdělit, že mohou docela klidně umřít. Nejistota získaná v tak útlém věku vás pronásleduje až do stáří, kdy zjistíte, že všechny ty hrůzy, které jste se o své smrtelnosti dověděli, jsou pravdivé a mladistvá opatrnost že byla na místě. Asketické ponoření do zamrzlého rybníka by například neomylně způsobilo, že bych už nevyplaval a smyslný žár by následkem toho polevil navždy. Vzhledem k tomu, že v našem ústavu tekla onen rok, o kterém tu mluvím, především studená voda, vím, o čem

mluvím.

Další historku jsem si z moudré knihy četl sám. Vrátil jsem se před setměním trochu dříve z nedělní povinné vycházky, snědl tlačěnku s cibulí a ponořil se do četby.

OTRAVA DUŠÍ

„Dívka asi čtrnáctiletá četla ráda nemravné časopisy a romány. Když matka přišla jednou domů, klesla zdrcena strašným pohledem, jenž se jí naskytl, do mdlob vedle své dcery. Ta ležela totiž naznak na zemi, jsouc otrávena dýmem uhlí doutnajícího ještě vedle ní v kamnech. Zároveň byla uškrtna kapesníkem, jež si ovinula kolem krku.“ (Slušný výkon, pozn aut.) „Ve skříni našla přivolaná policie plno protináboženských a nemravných spisů. Z balíku špatných románů upravilo si děvče jakousi podušku, aby na ní očekávalo smrt. Vedle ní byl nalezen lístek se slovy: „Zavraždím se. Vím dost o životě a jsem ho syta. Jediné, oč otce a matku prosím, jest, aby mé tělo nebylo přeneseno přes práh kostelní.“ Tato ubohá dívka, ležící na nemravných knihách, které jí způsobily duševní i tělesnou smrt: není-li to věrný obraz značné části naší mládeže otrávené špatnou četbou?“

S tím bych souhlasil. Není mi sice jasné, jaká to asi nemravná četba se dala sehnat na přelomu století, nechci však žádnou dobu apriorně podceňovat. Staří Egypťané znali parní stroj a v balónech se létalo v Číně dávno předtím, než nám je vynalezli bratři Montgolfiérové.

V době mé konverze jsem se hojně zabýval knihami z pera vědecko-ateistických autorů, což moji konverzi značně urychlilo. Nemravné knihy nebyly za našich dob k dostání, neboť komunistická diktatura byla stejně asexuální a antierotická jako všechny autoritářské režimy, které kdy svět nosil.

* * *

Měl jsem svou vlastní představu o svatosti. Nechci se dělat příliš chytrým, když jsem do severočeského města přišel, nebyl jsem o nic méně zmatený, než všichni ostatní jinoši z malých měst a vesnic, kteří tam nastupovali se mnou. Myslel jsem si, že svatost je něco nadpozemského, co musí být dosaženo velkým výkonem, nesmírným sebezáporem, totálním popřením sebe sama. A je na tom hodně pravdy. Jsou však pravdy, které lžou, jak píše slavný Jacques Maritain. Vždyť ani strom neroste jenom tak sám od sebe. Potřebuje ke svému růstu soulad toho, co je vnitřní a co je vnější. Nemá cenu jeho růst urychlovat, popotahovat za jeho korunu nebo si počínat jinak pošetile. Růst má své vlastní zákony a není dovoleno je překročit.

Téměř všichni jsme se oddávali kolektivnímu násilí na sobě samých. Pokoušeli jsme se potlačit svou osobitou povahu, veselit se „křesťanskou“ radostí, když nám do smíchu nebylo, vzbuzovat zkroušenost, když se konala pobožnost křížové cesty. Výsledkem byl podivuhodný koktejl, jehož pítí některé milé spolubratry vyřídilo až do dnešních dob a oni se plížili světem jako posmutnělé asketické mumie. Pravda, není jich mnoho. Je těžké převálcovat lidskou přirozenost úplně. Ale stačí to. O jejich opravdovosti přítom nikterak nepochybuji. Pochybnosti mi v tomto případě nepřísluší. Ostatně i blázen má svou opravdovost.

Postavit veliké domy, poslat do nich desítky nebo stovky mládenců a pokoušet se je „formovat“ k duchovnímu stavu, to je počínání, které nemohu označit za nesprávné. Chci ho nazvat spíše pošetilostí. Domorodý šaman musel projít vlastní cestou duchovního vývoje, setkat se s Posvátnem a Nadpřirozenem, až jednoho dne došel osvícení a přejal úlohu komunikovat s božstvem. Jsem sice přesvědčen, že s Bohem má každý komunikovat sám za sebe, bez prostředníka a tím méně prostředníka placeného, nicméně šamanská zkušenost má něco do sebe. Duchovní zkušenosti nelze dosáhnout, že budete konat určité věci v určitý čas a na určitém a určeném místě. Posvátna se nedotknete, jestliže ve stanovenou dobu v předepsaném duchovním oděvu doběhnete do kapse a vykonáte tam nějaké úkony, takzvané náboženské.

Takovému zjednodušení jsem ovšem nikdy nepodleh. Ani ve svých dvaceti letech jsem nebyl hlupáček. Byl jsem naivní v mnohém, v tomto však nikoli. Stále více jsem také poznával jinou svatost, než byla ta předkládaná z knih o životě ctnostných jinochů, totiž svatost proroků. Jeremiáš se Hospodinu brání: „Panovníku Hospodine, nevím jak bych mluvil, jsem přece chlapec.“ Bůh mu odpovídá: „Neříkej: Jsem chlapec. Všude, kam tě pošlu, půjdeš, a všechno, co ti přikážu, řekneš. Neboj se jich, já budu s tebou a vysvobodím tě, je výrok Hospodinův. Hle, vložil jsem ti do úst svá slova. Hleď, tímto dnem tě ustanovuji nad pronárody a nad královstvími, abys rozvracel a podvracel, abys ničil a bořil, stavěl a sázel.“

Svým současníkům se musel Jeremiáš jevit jako člověk mimořádně málo „konstruktivní“. V době, kdy vlast byla v nebezpečí, si prorok počínal jako vlastizrádce, který podráždí autoritu trůnu i oltáře. Nemohl své proročké poslání unést a naříkal pod ním. Chtěl by uniknout, zemřít, dojít klidu. Nic z toho mu nebude dopřáno. Bude vystupovat proti králi a národu, proti falešným prorokům, ztratí na tom celý svůj život a nakonec nám zmizí v proudu dějin neznámo kam.

Také jsem poznal Kateřinu Sienskou, která se odvážila říci papeži: „Hřích papežského dvora páchnou až do Sieny.“ Kněze nazvala třtinami, ze kterých vychází nesnesitelný zápach. Svaté Ignáce z Loyoly a Jana od Kříže pronásledovala inkvizice a zavírala je do svých žalářů. František z Assisi byl Inocencem III. blahé paměti označen za podobného praseta a Terezie Veliká neztrácela ani jako mystička svůj humor, v čemž se podobala mučedníkovi první církve Vavřinci.

Došlo mi, byť postupně, že světec je především člověk a to člověk hledající. Svě-

tec je poutník a nese na sobě vždy něco z podoby jurodivého muže, těžkou pečet bláznivosti.

* * *

V jednom soukromém rozhovoru v semináři jsem značně neopatrně vyjádřil myšlenku, že všechny režimy jsou si podobny jako vejce vejci a že mezi cudností revolucionáře s jeho planoucím srdcem a čistotou mučedníka nemusí být až takový rozdíl.

Jistý chlapec z prvního ročníku se zřetelně pohoršil: „V tom je samozřejmě podstatný rozdíl! Mučedníci zemřeli za Krista, zatímco ti tvoji revolucionáři jenom vraždili. A jestli přitom měli nebo neměli manželku je úplně jedno!“

„Tak úplně to jedno není. V obou případech se člověk zříká přirozeného dobra ve prospěch vyšší ideje. Revolucionář velmi často z výsledků revoluce nic nemá, takže jeho počínání má zjevně nadpřirozené rysy.“

„Komunismus není žádná vyšší idea,“ poučil mě rozhorleně můj partner. „Komunismus je ateistická zvrácenost a sám Svatý otec ho mnohokrát odsoudil. Již Pius XI. napsal encykliku Proti bezbožeckému komunismu. Lidé, kteří svůj život zakládají jenom na násilí a usilují o konzumní blaho a nic jiného, nemají nárok na příznávné vyšších cílů!“

Seděli jsme zrovna u oběda a požívali prejt. Ten dokázal u mnohých, zvláště těch, co pocházeli z jižní Moravy, vzbudit ortodoxní bojovnost vyššího řádu. Morava byla jistě uchráněna husitismu i díky prejtu. Doporučuji obrátit pozornost archeologů, historiků a sociologů tímto směrem. Podaří-li se nám najít dostatek střepů, které budou pocházet od nádob na uchovávání prejtu anebo aspoň freskové vyobrazení této potraviny obklopené alegorickými motivy vítězného pravověří, vnese to více světla do duchovních dějin našeho lidu a bude to cenným příspěvkem do diskuse o naší národní povaze. Vrcholem bude objev hrobky svatého Metoděje, na které nalezneme zbytky nápisu cyrilic: Prejt jest mana lidu našeho, budiž požehnan.

„Pravda“ – pokračoval můj spolustolovník – „může být snadno poznána světlem přirozeného rozumu.“

„Proč ji tedy tak málo lidí pozná? Nemůžeme přece pokládat většinu lidstva za nerozumné tvory.“

„Lidé odmítají mnohdy poznat pravdu, a tedy i Boha, protože se bojí, že by museli zanechat svého dosavadního pohodlného a hříšného způsobu života. Jistě tu také roli hraje nevědomost, to je pravda. Nemyslím si ale, že by to vždy byla nevědomost nezaviněná. Často si za to mohou sami. Svět dnes žije ponořen do duchovní lenosti. Člověk dnešní doby není schopen oběti. Chybí mu odhodlání k nesení kříže.“

Mládenec si nacpal do úst další lžiči prejtu a se zdrcující logikou pokračoval: „Boží existence se dá dokázat již nejméně sedm set let pomocí důkazů svatého To-

máše. Za tu dobu si již všichni mohli najít pár minut času, aby se jimi zabývali. Nikoho to ale nezajímá. Lidé si odvykli myslet. Myšlení totiž bolí. A také se bojí mravních závazků, jaké vyplývají z víry v Boha.“

„Z víry v Boha přece žádné mravní závazky bezprostředně nevyplývají.“

Zatvářil se velmi zděšeně, jako by byly napadeny samy základy jeho duchovního světa. Nestačil jsem se již dostat k tomu, abych se pomocí historického výkladu dotkl otázky kultické prostituce, starozákonního mnohoženství, náboženských válek, Gott mit uns a upalování kacírů. Nevěra musí mít ještě nějaké jiné kořeny, zřejmě mnohem hlubší a nám neznámé, neboť víra může sama o sobě vést k čemukoli. V tu chvíli však oběd skončil a všichni povstali k závěrečné modlitbě. Po ní jsem zbytečně prchnul pryč.

Neutekl jsem však daleko. Bohužel se náhle v budově zjevil sekretář našeho Nejdůstojnějšího Ordináře – který se osobně nikdy neobjevoval, neboť se lidí bál a intuitivně tušil, že i bohoslovci jsou lidé – a přál si s mládenci z jeho diecéze pobešedovat. Tématem byla poslušnost.

„Poslušnost,“ mínil pater Budka, „je ctnost, která je zkladní ctností duchovního. V poslušnosti nemůžeme nikdy zajít dosti daleko. Ba někteří duchovní autoři uvádějí, že v poslušnosti je nutno jít až na hranici hříchu. Je to téměř svátostná poslušnost, která vyvěrá z toho nejvnitřnějšího vztahu ke Kristu ukřižovanému.“

Pocítil jsem podezření, že i pater Budka měl k obědu prejt.

* * *

Vyprávěl jsem o tomto rozhovoru o několik dní později příteli Jiřímu.

„Víš, kdy nejvíc cítím Boží přítomnost?“ pravil tenhle typický Pražák své doby. „Když se v noci vracím s přáteli ulicema z koncertu nebo z hospody.“

Přítel Jiří jistě věděl, co říká. Nejenom že byl prasynovcem známého českého teologa, nýbrž hrál na několik klasických nástrojů, četl beletrii a v dobách svého gymnaziálního mládí vystupoval jako zpěvák ve skupinách Kus hlavy a Lybar. Přes velkou Jiřího autoritu jsem se i já sám občas zamyslel nad tím, proč právě v těchto okamžicích člověk Boha cítí nejsilněji. Snad je to dáno silou osobního prožitku, pocitem blízkosti druhých osob a pražská noční ulice navozuje nadčasovou atmosféru. Snad je v tom ještě něco jiného, to nejsem schopen přesně říci. Jedna věc je však jistá: Teologii tohoto typu nelze nijak systematicky přednášet, proto je pro běžné použití zbytečná.

* * *

Vzpomínky z oné doby jsou vázány buď na osoby, nebo se mi vybavují ve spojitosti s místy. Osobám můžeme pravdou ublížit snadno, místům ztěží. Při svém psaní nejsem schopen dodržet žádnou časovou posloupnost, neboť si nic přesně nepamatuji a u těch několika málo událostí opravdu nevím, zda se staly předtím nebo potom či naopak.

Jednu z důležitých oáz podstatných pro přežití na naší poušti byl kabinet Starého zákona. Této vlastnosti příjemného azylu nabyly ovšem až poté, co se ho ujala pečlivá ruka a citlivá mysl přítele Jiřího. Důkladnou přestavbou starožitných skříní tu vytvořil útulné zákoutí, kde se u těžkého dubového psacího stolu dal vypít dobrý čaj. Na stěnách vysela reprodukce barokní mapy zámořských cest, kolorovaný list z anatomického atlasu a obraz důlního úředníka, který jsem původně pokládal za podobiznu císařského generalissima Valdštejna. V regálech sedal prach na desítky let staré svazky latinských, německých, francouzských a hebrejských knih, židovské ročenky a novou biblickou teologii. Mnoho se tu ale nestudovalo, takže místnost sloužila především úniku z neoblíbených přednášek systematické teologie.

§ 21. Předmět a rozdělení božského poznání:

1. Božské sebepoznání (scientia contemplationis). Primárním a formálním objektem božského poznání je Bůh sám.

2. Božské poznání mimobožských věcí. Sekundární a materiální objekt božského poznání jsou mimobožské věci. Ty se dělí na prostě možné, skutečné a podmíněně budoucí.

Zhruba toto bylo obsahem přednášky z dogmatiky pana děkana, ze které jsem před chvílí uprchnul do výše vylíčených prostor. Seděl jsem u psacího stolu a hřál si ruce o sklenici horkého čaje. Teplo tam nikdy moc nebývalo. Z okna bylo vidět mohutné a věky poškozené stromy na dómském náměstí. Byl právě velmi pozdní podzim onoho roku. Vzdal jsem se poučení o předmětu božského poznání a teď místo toho sleduji havrany, jak líně brouzdají listím na zemi. Byli zřejmě tak unaveni životem, že už ani nelétali a pouze mdlé přecházeli pod stromy.

Právě před týdnem touto dobou jsem se v krematoriu loučil pospolu s ostatním příbuzenstvem s mým náhle zesnulým bratrancem, kterého jsem jinak prakticky neznal. Viděl jsem ho jen párkrát. Studoval jakousi technickou školu, měl holku Lenku nebo snad Ladu. Všichni ho měli celkem rádi, nikdy s ním nebyly žádné problémy. Pak najednou spolykal nějaké prášky a bylo po něm. Smuteční řečníci jsem její úlohu nezaviděl. I otrlému profesionálovi může vybočení z obvyklé rutiny zkomplikovat život. Jako obvykle z toho však vybruslila poezie: „...a jednoho dne, proměněn v podzimní lístek, bude se tiše snášet podél vašich oken. Jsem zde, tak jako je zde

věčný zákon přírody, zákon života a smrti.“

Až se bude bratranec – takto proměněn – snažet podél oken, to se tedy budu rozhodně dívat. Jenom abych ho poznal. Normálně nosíval rifle a svesty a měl prý příjemný hlas. Jak se ale pozná v podobě podzimního lístku, to je mi záhadou. Raději jsem něco upil z chladnoucí sklenky čaje. Prsty mě od ní ještě trochu pálily, místnost kolem spíše chladla. Postavil jsem skleničku na stůl a dál koukal na havrany.

Jak může člověk takhle zmizet? Tento fakt mi připadal vždy znovu fascinující. Živý, konkrétní člověk, se svou podobou, vlasy, očima, hlasem, humorem, trýzní, hořkostí, nesnášenlivostí, plombou v zubech a průkazkou tenisového oddílu náhle zmizí, není, neexistuje. Je skoro jedno, že někdy byl. Teď už není. O několik let později (už v Brančinyých časech) mi řekl přítel David svůj poslední poznatek: „Věčný život? No dobře. Já tomu všemu klidně věřím. Ale co to je? Nic takového přece nemá oporu v mé skutečnosti. Co si pod tím mám představit?“ Zapili jsme to červeným vínem. Co taky jinak s tím.

Teď je ale několik let předtím, děkan o patro výš přednáší taje božského poznání a sebepoznání a já tu dopívám zbytek hořkého a studeného čaje.

* * *

Jiného dne v témže kabinetě. Vytáhl jsem ze stolu svůj oblíbený svazek strojem popsaných papírů ve vybledlých deskách z tuhého papíru. Čísí ruka napsala na první stranu: CAUSA HOLUB. Probíral jsem se listy jedním po druhém a tak se přede mnou odvíjel příběh.

Ivan Holub nastoupil do semináře v létě 1973. Jeho posudek od duchovního správce byl celkem dobrý. Ivan Holub je: „...*povahy mírné, přesto družné, mezi lidmi ve farnosti je oblíben. Přes své sportovní založení jest oprávněná naděje, že se bude věnovati hodnotám duchovním a bude možno ho se zdarem formovati ke kněžství. Na mši svatou dochází pravidelně. Rovněž tak pravidelně přistupuje ke svatým svátostem. Před dvěma lety byl biřmován a přípravy se účastnil vcelku odpovědně...*“

(J. Halas, administrátor, 17. 1. 1973)

Obrátil jsem list. Na střední průmyslové škole byl průměrného prospěchu. Dařilo se mu více v humanitních oborech, ač ani tam nepatřil k nejlepším. V kolektivu je Holub tichý a nevýrazný. Není vyloučeno, že je oblíben, ale jinak se často nechává strhnout výraznějšími jedinci. Společenská angažovanost je pod průměrem. Dobrovolným brigádám se vyhýbá, což nesvědčí o kladném poměru ke kolektivu školy

a naší společnosti vůbec. K učitelům se chová slušně, ale neupřímně. Fyzicky je zdatný, získal druhé místo v jakýchsi běžeckých závodech.

Čaj již natolik zvlažněl, že mě hrálo již jenom vědomí, že jsem se nikdy nezúčastnil žádných běžeckých závodů a nikdo po mě již takovou věc nikdy nebude chtít. V semináři tělocvik nebyl. Asi se na to v době zakládání ústavu zapomělo, nebo nebyl k dispozici jediný katolický tělocvikář nekompromitovaný členstvím v Orlu.

Ivan Holub se řádně účastnil letního přípravného kurzu a nastoupil na začátku zimního semestru na Cyrilo-metodějskou bohosloveckou fakultu. Prospěchem na konci semestru patřil k lepšímu průměru. Potíží s ním nebylo. Náhle se ve složce objevuje průklep dopisu rektora semináře faráři Halasovi z jara dalšího roku.

„...zda byste nám mohl sdělit, jak (a zda) se bohoslovec prvního ročníku Ivan Holub účastnil velikonočních obřadů. Také by pro nás bylo prospěšné vědět, jaké kontakty v domovské farnosti udržuje, zda i s dívkami, má li kamarády a přátele. Vedl někdy v minulosti ministranty? Pokud ano, s jakým výsledkem? Za vaši odpověď, pokud možno brzkou, Vám budeme vděční.“

*V Kristu P. Jan Zelenka
rektor*

Kopie odpovědi faráře Halase je přiložena taktéž. Zachoval se však pouze její první list, kde P. Halas sáhodlouze a poměrně zbytečně líčí jen to, co bylo již sdostatek známo z osobního životopisu kandidáta bohosloví Holuba. Text začíná být zajímavý teprve na konci strany, přičemž zbytek dopisu chybí.

„...Je pravda, že Ivan Holub vedl asi rok před nástupem do semináře scholu, kde se nacvičovaly zpěvy. Není mi však přesněji známo...“

(Další text chybí, ani mně tedy není přesněji známo.)

Následuje posudek proděkana fakulty o studijním prospěchu. Papír vypadá jako pouhý koncept pro jiný posudek, zřejmě rozsáhlejší. Není podepsán vlastní rukou a do složky se zřejmě dostal náhodou. Totéž platí nepochybně o výpisu z tuzexového konta, provedeného po smrti posledního zdejšího biskupa Státní bankou československou. Záhadným způsobem se v deskách octla i účtenka za ušití kleriky. Klerika stála 1500 Kčs. Zda patřila Holubovi, rektoru Zelenkovi nebo jiné církevní osobě, nebylo zřejmé. V deskách byl vůbec chaos a chronologický pořádek jsem do materiálů vnesl až já.

Havrani venku se dál nerušeně brouzdali listím (jedním z lístků mohl být můj bratranec) a já pokračoval ve čtení. Dopis rektora semináře kapitulnímu vikáři v Budějovicích se uchoval celý a považuji ho za klíčový pro celý problém:

„Vaše Milosti, Nejdůstojnější pane Ordináři, posílám Vám další vyjádření k celé-

mu ‚Případu Holub‘, který bych rád viděl v dohledné době uzavřen, aby se zamezilo negativnímu vlivu na seminární formaci a ostatní bohoslovce.

Jak jsem Vás informoval ve svém posledním dopise (čj. 117-73 z 13. 5. 73) přezkoumali jsme další fakta o osobních kontaktech bohoslovce Vaší diecéze Ivana Holuba. Po celé aféře, kdy nechal v budově semináře v noci na 26. 4. tajně přespat v kabinetě sedmnáctiletého (!) jinocha – údajně přítele z domovské farnosti – zjistili jsme ještě následující: a) Bohoslovec Holub mává časté návštěvy a to jak dívčí, tak chlapecké. Při osobním pohovoru odmítl sdělit jak časté a tvrdil, že ‚už se nepamatuje‘. Víme však, že skutečně četné jsou a upozorňovali na to – mimo jiné – sami od sebe již i četní bohoslovci. Není známo, odkud tyto návštěvy jsou a také kam potom s bohoslovcem Vaší diecéze odcházejí. Jednou byl viděn – z dálky, ale byl s jistotou poznán – s neznámým mladým mužem na Kozím vrchu, který se nachází poblíž města. Bylo to v době povolené a povinné vycházky, na kterou však seminaristé mají vycházet nejméně po dvou s někým ze spolubratrů, jak to požaduje seminární řád schválený Nejdůstojnějším sborem ordinářů 27.9. 1971 v Olomouci.

Stejně tak nám není známo, kam chodí bohoslovec Holub s dívčími návštěvami. Bohoslovci mají ode mne zakázanou návštěvu pohostinství ve městě. Jiných míst ke shromažďování v tomto městě celkem není, krom kina, kam mohou seminaristé jenom na mé zvláštní dovolení, které prakticky neuděluji, aby se nenarušil průběh formace. Místní divadlo bylo zrušeno před dvěma lety a je v dlouhodobé přestavbě. Jinde nebyl Ivan Holub, bohoslovec Vaší diecéze, vidět a na společné návštěvní místnosti se s návštěvami nevyskytuje.

Za b) Bohoslovec Holub udržuje četnou korespondenci. Kolik dopisů odesílá mi není známo, neboť bohoslovci si mohou dopisy na poštovní úřad odnášet sami. Počet dopisů, které Holub dostává, je poměrně vysoký. Někdy se jedná o tři až čtyři dopisy týdně. Pošta není bohoslovcům kontrolována. Na přímý dotaz, kdo mu píše, Holub odpověděl, že rodiče a přátelé. Žádný z dopisů však nechtěl předložit k namátkovému nahlédnutí, neboť prý ‚dopisy po přečtení vyhazuje pro nedostatek místa.‘ Ani dopisy z poslední doby prý nemá a neschovává. Podle mých informací však Holub řadu dopisů ještě má a to i dopisy psané značným počtem rozdílných rukopisů.

Za c) Během velikonočních prázdnin absolvoval bohoslovec Vaší diecéze Holub asi týdenní sportovní pobyt v horském sportovním středisku n. p. Svit ve Vysokých Tatrách. U podniku je zaměstnán jeden z rodičů. Pobyt byl – jak máme zjištěno – zaměřen na ‚zeštíhlení postavy a dosažení mladého a sportovního vzhledu pod vedením instruktorů odborného výcviku.‘ Tolik z letáku o zmíněné akci. To vzbudilo náš podiv, neboť podle nás nemá Ivan Holub zeštíhlení zapotřebí. Jeho duchovní správce nám potvrdil, že Holub po Svatém týdnu skutečně ‚odjel někam na hory.‘ O jeho pobytu tam však duchovnímu správci není nic přesnějšího známo.

Za d) Bohoslovec Holub byl dotázán na druh četby a vůbec kultury, kterou se v semináři obírá..“

Nebohý Ivan Holub vůbec netušil, že on sám se jednou stane četbou, dokonce jistým druhem literatury faktu. Textem je nakonec všechno, poučil mě katolický publicista a spisovatel Marek. Celý vesmír je velkou bílou plachtou, kam se vpisují odstavečky našich osudů a nelze říci, kde končí jeden příběh a začíná druhý, kde se odehrává komedie a kde tragédie. Vládcové píší své dějiny, zvířata svůj přírodopis, mniši hymny a rektori seminářů posudky. Nekonečný příběh. Škoda, že tak málo z toho všeho se nakonec dostane na papír. (Škoda také toho, že tak mnoho se tam nakonec octne.)

Holub jako svou četbu v poslední době uvedl Následování Krista, Vyznání svatého Augustína a Filoteu od Svatého Františka Saleského. O té nakonec přiznal, že ji nečetl celou. Na dotaz, zda ho Filotea nezaujala, odpověděl, že „zaujala, ale mezitím začal číst toho Augustína“. O další četbě nehovořil. Na přímý dotaz připustil, že čte i světskou literaturu, třeba Steinbecka.

Sám se domnívám, že je to kniha nezávadná, pouze některé pasáže nejsou pro seminaristy v procesu jejich formace na cestě ke kněžství vhodné. Také četl od Grahama Greena Náš člověk v Havaně a od L. Vaculíka Sekyra. Kde sehnal posledně jmenovanou knihu není jasné, neboť jeho vlastní není, jak sám uvedl a jak vím i z jiných zdrojů, a z veřejných knihoven byla vyřazena, jak jsem zjistil dotazem u místní knihovnice.

Bohoslovci nemají žádnou četbu zakázanou a také by bylo velmi obtížné dodržování případných zákazů v této oblasti kontrolovat. Výběr četby je možno ovlivňovat jenom nepřímo. Přesto bych byl rád, kdyby se této otázce podrobněji věnovalo zasedání Ordinářů Čech a Moravy. K úplnosti ještě dodávám, že mezi knihami Ivana Holuba byla viděna také brožura Kondiční běh.

Za e) Vůči spoluseminaristům se Holub nedopouští žádných zjevných přestupků, vyjma několika ironických poznámek na adresu bohoslovců z Moravy, což je však v semináři běžným jevem. Za mnohem závažnější považuji fakt, že bohoslovec Holub náleží k poměrně uzavřené skupince známé v ústavu pod poněkud familiárním označením „balkón“. Jedná se o bohoslovce, kteří chodívají kouřit na seminární balkón nad zahradou. Mnozí z nich odhazují nedopalky cigaret na ty spolubratry, kteří chodí po zahradě a společně se v malých skupinkách modlí růženec nebo vedou hovory. Holub sám ovšem nekouří, aspoň na veřejnosti to nebylo nikdy znát. Také není známo, že by se někomu zjevně posmíval. Někteří bohoslovci však mají pocit, že se jim posmívá skrytě. K celé skupině však Holub jednoznačně patří a o její duchovní úrovni nelze než vyjádřit značnou pochybnost, což se dá nepochybně vztáhnout i na její úroveň morální.

Nejdůstojnější Otče Ordináři, připojuji tato dodatečná zjištění k těm faktům, o nichž jsem Vás informoval ve svém posledním dopise. Byl bych rád – jak již bylo naznačeno výše – aby se celá záležitost uzavřela co nejdříve a to i v zájmu Vašeho

bohoslovce Ivana Holuba samotného. Nemáme sice v jeho případě všechny potřebné podklady, které by nám více ujasnily skutečný charakter jeho činů a jeho osoby, právě to však musí na nejvyšší míru vzbuzovat naše podezření. Musíme si být vědomi odpovědnosti, kterou máme jak vůči němu, tak nakonec i vůči ostatním seminaristům v ústavu. Bohu lze přece sloužit různým způsobem a uskutečňovat tak Jeho vůli na tom místě, které pro každého připravil. Navrhuji tedy buď ukončení nebo přerušení jeho pobytu v semináři. Osobně bych se přimlouval za to první.

*V Kristu P. Zelenka
rektor kněžského semináře*

Složka s nadpisem Causa Holub tu fakticky končí. Následuje již jen posudek z letní prázdninové praxe, kdy Holub „svěřené úkoly vykonával poměrně pečlivě, bohoslužeb se účastnil a ministroval při nich. Také pracoval s místní mládeží při nácvičku zpěvů“. Večer se s duchovním správcem modlil nešpory. To bylo všechno. Stopa Ivana Holuba v českých církevních dějinách definitivně mizí.

Byl nakonec Holub vyloučen nebo přerušen? Je to pravděpodobné. Co bylo přesně jádrem obvinění proti němu by mohl prozradit předchozí dopis rektora Ordinářů. Ten se však nedochoval.

Zvonění v patře nad mou hlavou již oznamuje konec přednášek. Děkan již vyčerpávajícím způsobem objasnil primární objekt božského poznání. Strčil jsem rektora Zelenku i Njdp. Ordináře zpět do zásuvky psacího stolu. Čaj je již úplně studený a na hladině ve sklenici plave špinavá vrstva vodního kamene. Havrani za oknem se dál unaveně hrabou ve shnilém listí.

Medailon JANA JANDOURKA jsme otiskli v čísle 5/1992. Od té doby vydal knihu Pohanokřesťanské meditace (1995). Nakladatelství Lidové noviny chystá na rok 1997 vydání jeho románu V jámě Ivové. Předkládaný úryvek pochází z rukopisu románu Volný pád.

HLUBOKÁ U TRHOVÉ KAMENICE: ALEŠ ROLEČEK / USUŠENÉ DÍTĚ

Hluboká, nepatrná a odlehlá vesnička u Trhové Kamenice na západní straně Vysočiny, je místo dějinám české kultury dosud oficiálně neznámé. Dosud se nestala veřejným poutním místem. Zato je něčím snad ještě důležitějším – je bodem, v němž se koncentruje, kde víří a odkud se zpět do světa vrací množství energie, myšlenek, citů, obav, vzdechů a nadějí přese všechnu pravděpodobnost, těch nadějí, které může chovat jen katolík.

Hluboká je inkubátor idejí. K hradnímu pánu Aleši Rolečkovi sem od jisté doby jezdí teologové, spisovatelé, novináři, fotografové a filmaři nebo prostě lidé, které nenechávají chladnými klíčová slova hlubockého jazyka: KATOLICISMUS, UMĚNÍ, JÍDLO a SMRT.

Kdo přijel jedinkrát na Hlubokou, nemůže netoužit po návratu. Jednak proto, že okusil proslavené, hluboce katolické hlubocké kuchyně. Jednak proto, že byl volky nevolky vtažen do neznámého kým a kdy přesně vytvořeného, leč pevně v kolektivní paměti hlubockých zakotveného rituálu. Jeho součástí je pouť k nedalekému polorozpadlému kostelíku svatě Kunhuty v Polomi a latinská bohoslužba, ale také radostně nehorázně nadávání na protestanty, židy, liberály a české budhisty; velebení zapomínané církevní tradice misogynie; vzájemné ujišťování o marnosti tohoto světa a všech jeho lákadel; poděšené volání „Antikrist!“ na všechny projevy civilizace, které do tohoto mikrosvěta pronikly či se mu jen blíží (jako vřeštící vůz Family Frost za okny); barvitě líčení způsobu přípravy právě požívaného pokrmu; a především – meditace o smrti.

Mezi ritualizované promluvy, z nichž by bylo možno sestavit stručný frazeologický slovník hlubočtiny, se nicméně vždy vklíní vášnivá debata zúčastněných na některé téma, které krusí tento svět i nás, kteří jsme na rozdíl od hradního pána součástí struktur světa. Leninská či vachkovská otázka „co dělat“ zaznívá v podtextu takových debat – co a jak dělat, aby člověk žil svůj katolicismus i konec dvacátého století, aby byl k něčemu i byl sám sebou... Už z podstaty takového disputu vyplývá, že nemůže padnout jednoznačná odpověď. Jediným jednoznačným řešením bývá smířlivý povzdech hradního pána: „Tak pojďme k večeru.“

Po jistém váhání – lze předhazovat veřejnosti místa, slova a děje tak posvátné? – jsme se rozhodli fenomén Hluboká, toto znamení konce milénia, znamení krize i naděje v obnovu, popsat a vyložit. Začínáme připravovat publikaci, která by se měla skládat z autentických textů hlubockého hradního pána, z fotografií Štěpána Bartoše a z interpretační studie Martina C. Putny. Z tohoto trojího pokrmu nabízíme zde P. T. čtenářstvu na špičku nože ochutnat.

NEPLATNÁ ZPOVĚĎ

Krkavci, kam to lítáte,
že tak velmi pospícháte?
Lítáme se zpovídati,
z hříchů našich vyznávati.
Kdepak vy se zpovídáte,
hříchy vaše vyznáváte?
Tam na kopci šibenice,
to je naše zpovědnice.
A kdo pak tam visí,
bez sutany, bosý?
To jsou noví oběšenci,
jsou to naši zpovědníci.
Vítr s nima otáčí,
divný jsou to panáči.
A jaké to pokání,
po tom vašem vyznání?
Na pokání nic nedbáme,
my jim oči vykloveme.
Jaký pak to confiteor,
když tu není žádnéj timor?

USUŠENÉ DÍTĚ

Bývalo zvykem na Vysočině, že když se narodilo dítě nedonošené nebo slaboučké, dávali je na pekáč a do trouby, aby se zahřálo. Tak se také stalo v jedné rodině na Hluboké. Narodilo se jim maličké slaboučké děťátko, které dávali do trouby. Jednou šli všichni pracovat na pole a doma nechali jenom starou babičku. Byl již podzim a babičce bylo zima, proto si chtěla v kamnech trochu zatopit. Tedy si zatopila. Babička byla nahluchlá a neslyšela pláč dítěte, které se trápilo v troubě. Když se lidé vrátili navečer domů z pole, vytáhli pekáč s děťátkem, ale to bylo již zcela usušené a rozpadalo se jak papír.

LÍPA U PETRKOVA: BÁSNĚ JOSEFA MLEJNEKA

PLANETA

(Do památníku J. B.)

Znovu lámané kosti po nezdařených srůstech,
v jantaru (v gypsu?) zalitý lví spár,
cikánka s višňovkou v ústech
vyvěštila mi z čar...

CVIČENÍ

Má snad být sklizeň rybí,
byla-li setba račí?
Liché i sudé
sliby a chyby.
S větrem letící plevy.
Kanoucí slza,
která neví,
bude-li
k smíchu
nebo
k pláči.

ROZPOČITADLO
(Smíchov)

Vlak už píská
přes strniska
Z dlaní miska
tváře opuchlé:

Pasák Hihi
žene pihy
na dostihy
do Chuchle

* * *

+
jak
obzor
obzorem
propadá se,
proč já jenom
vědět mám,
co je
a co není
k spáse?

* * *

Nevím-li kde konec má mít
potěšení,
proč zrovna já
bych pohoršeným

pro zděšení
rozlišovat měl,
kdo horšenec byl
a kdo horšitel?

ZCESTYMLUV
(anamnéza)

Ubývá žen pro něž je svět
prodlouženou dělohou
promítnutou v nekonečno
dělohou voliérou
dělohou *teráriem* (terra mater)
ubývá matek *zázračných rabínů in spe*
Od chléva táhne
pach připálených vařených brambor
spařených otrub a krouhané řepy
z oken a střechy se párou klube
hovězí vývar
v okně se blýsklo
soumrakem pasoucím
zlatá telátka
ortelátka
a hned v zápětí slyšet
prásknutí bičem
prásknutí bičem
na zmař Bůh

NECHRÁNĚNÝ PŘEJEZD

To se jen tak něco nabaluje cestou.

Jaký pak z toho může vzejít
lad a sklad?

A co v nás nakonec ztropí
vědomí stropu našich
nemožností?

.....

Co v těle zahýkalo,
v duši už jenom hýčká,
jak rána z milosti
včele už bez žihadla.

DENÍK

Záznamy z denní strany
se setkávají se záznamy strany noční
jako kopáči podmořského tunelu.
Jsi teď volný?
Raději v slzách a popelu vyznej,
že jednou dávno jsi za každou cenu chtěl,
co se nedalo vydobýt vůlí.

CESTYVĚZ

Trýznit se tím, co bylo za očima?
Žíznit po tom, co zůstalo pro oči?
Svoboda nebo milost?

Ať se mi zrak propálí
nebo ať ve mně uhoří hlas,
nezvím-li, co pronést lze osudem

a nést potom dále, vzdor,
jako smolnici ve tmě proti šelmám.

Ale co je osud?
Mrtvé písmo,
hlasy pod ledem?
Krutá slast
setkání bez doteku?

Ve svobodě se ptáš
a milostí jsi bez osudu v zádech,
protože za zády máš jej
jako Sodomu Lot.
Jsi na výstupu z něj,
ne na útěku před ním!

ODPOČITADLO

Já se o nic nebojím
Já se o nic neprosím
Já se o nic nemám
Nic tu už ani není
jen spálená kůže
a nůž kterým se někdo trefil
mezi duši a tělo

* * *

Já byl jsem tebou
(a ty v mně)
s jazykem má noci
na tvé tmě

* * *

Zůstaň mi na čele dlaní
ať mi není
na nedýchání

KLÍČ

Chtěl jsem říci,
nestačil jsem vyslovit,
z Jákobových stanů vymrštěn
k vyššímu konci jeho žebře,
že naplněnost je více
než lačné lnutí,
ale že o ní víme,
až když jsme ji nepoznali.

Ohlédla se,
někdo světlem nepřichází-li,
ale zář v milostné tváři její
nebyla odleskem světla,
nebyla žádným odleskem.
Vystoupila z hlubin,
k nimž jsem měl darem klíč.

SRPEN

Včelín si nechal hádat z pláství
na ústech maje žhavý prst.
Dál k řece nás už nepustil:
Příliš bradavičnatá půda,
a sto sáhů pod zemí prý samý les.

Jen snová zrna pasoucí se za úplňku?
Spíše hledání průměru,
že tu jsme v obojí nahotě.

Na koho se cestou zpět
stále blíží a blíže doptávaly hlasy
z chrámové lodi *Samá smrt?*

* * *

nebesy sedmerými vzlíná
vztekatý písek
bezmocnina

MEA CULPA
(haiku)

V nejhlubších snách
z čeho se viním?
Na stěnu hrách
perly sviním...

* * *

Kéž nebe hodí
záchranný pás –
vždyť proti nám jde,
co je z nás!

ELEGIE 2

Tajíme zde i zatajený dech:
ve čtyřech upocených zdech.
Vzpomeň,
až jeden pro druhého budem
dávno už jenom druhý břeh!

KÁNON

(haiku)

Praví kámen
stržen z hory
každý *mácha*
měj svou *lori*

NEVOLNOST

nevím jak dlouho už nepiji z dlaní
ale nad vodou se skláním jako zvěř
chvíle v níž spatřím se
jak vidí mne Bůh
bude neuhasitelná

ZCESTYMLUV

(1994)

Dna se už nedotknu
ani se neodrazím,
budu jen vzplývat:
vidiny všechny,
k čemu jen byly,

už dávno přešly na slaměný čas.
(A nezmatou tě, tvrdí-li
že slaměnost svou zvolily).
Kol srdce prstenec
někomu do hlavy se vrazil,
a on nemá kam by vrazil hlavu.
Planety nohama vpřed a čelem vzad,
chtěly by zahučet v černém splavu.

Šílený vozka, hořící bryčka,
nicůtka, nicota, *nicotička*,
vtiskli jsme její tvář
si na svá trička!

CO JE MEZI TEBOU A NEBEM?

1

Nebe bez mraků
Věci bez stínů
Sny beze studu
A hlad který roste
jak z vody a chleba
ode dna ke dnu

2

Samá tma a samá voda
samá voda po holení
viditelnosti nestoudná
zastřenosti neoblomná
kámen se ustrnul
a proto šup s ním na krk
mudrcům

* * *

ptali jsme se
po domu dům
nešlo-li by tam
ještě zemřít

* * *

Co unést
a co snášet?
Kaštany z ohně
do horké kaše.

Vratná láhev
Mrazivá umělost
listuje si námi,
jícnem naší pomíječnosti,
silně nasliněným prstem.
Střídavě bělá se a rdí.
Hoď po ní kamenem,
víš přece že je v studni!

JEŠTĚ ZA TMY (1982)

Vzduté mrtvé dobytče, krmného býka, smýká přes dvůr pár zapřažených koní. V noci se odvázal a z té odvázanosti zemřel na zástavu srdce. Zmrzlé bláto na konci listopadu, vzduch odkudsi plný štiplavého kouře. Jednou před lety jsem ve stejnou dobu roční i denní vdechoval kouř při jiném mrtvém zvířeti: to když řezník, strýc, páčil ještě za tmy slámu rozvrstvenou na zabitém vepři. Než ho obrátil, aby byl rovnoměrně opálen i z druhé strany, stihl poučit mého asistujícího otce (i mne přihlížejícího), že žádný Bůh není. Sám však při prohrabování hořící slámy vypadal jako kněz nějakého předhistorického kultu.

*Jakási krajina se ve mně roztráštila
a její střepy probleskují pod hladinou.
V úzkosti,
protože nechci být smýkaným zvířetem,
před smrtí, ani ve smrti.
V úzkosti,
že bych mohl být shledán
nehodným izraelského důstojenství...*

Básník, překladatel a kritik JOSEF MLEJNEK (publ. též pod pseudonymem Josef Hradec) se narodil v roce 1946 v Žatci. Žije v Lípě na Vysočině a v Praze. V roce 1970 dokončil studium oboru filozofie – čeština na Masarykově univerzitě v Brně. Pak pracoval v různých zaměstnáních – jako knihovník, zemědělec, dělník v chladárně, topič. Spuluzakladatel a redaktor časopisů *Komunikace* (1984–89), *Střední Evropa* (1984–1996) a *Souvislosti* (v redakci 1990–92). Od června 1996 literární redaktor kulturní rubriky *Lidových novin*.

Autor básnických sbírek *Pastvina* (samizdat 1985; Host 1993) a *Naprosté motivy* (připravuje Host, 1997). Editor *Básnického díla Bohuslava Reynka* (samizdat 1980; Rozmluvy 1986) aj. Autor rozsáhlé eseje *Křesťanská univerzita Josefa Floriana* (*Střední Evropa* 17, 18). Překladatel z francouzštiny a polštiny: Wiesel, Tresmondad, Mauriac, Maritain, Miłosz, Mrožek, Grudzinski aj.

Tam a zase zpátky, 1975, foto Jan Raba

HRADEC KRÁLOVÉ: VÁCLAV PETRBOK / JOSEF LIBOSLAV ZIEGLER A VÝCHODOČESKÝ OBROZENSKÝ PARNAS

1. OBDOBÍ PŘECHODU A PŘELOMU ANEB ZNÁME NAŠE 18. STOLETÍ?

Období, nazvané naší historiografií již od dob Jaroslava Golla osvícenstvím (příp. klasicismem), bylo složité a vnitřně rozporné. Ovládlo evropské myšlení a umění již od druhé třetiny 18. století, vzniklo v vzdělaneckých kruzích. Jeho přijetí kladlo značné kulturní nároky. Těžko se mohlo stát masovým postojem. Osvícenství představovalo značný zásah do tradičního myšlení, v naší tradici reprezentované barokní tradicí, formovanou dramatickým napětím a neklidem a ztělesňující specifickou situaci jazykově českého etnika po Bílé hoře. Vlna racionalistického přístupu k životu a světu zasáhla u nás spíše vyšší společenské vrstvy (část šlechty a měšťanstva a inteligenci). Ve způsobu života i v celkovém duchovním klimatu těchto vrstev společnosti přetrvala část těchto osvícenských ideálů po celé 19. století. Byrokratičnost, pragmaticky zdůvodňovaná tolerance, kult panovníka, zásady uměřenosti, funkčnosti a střízlivosti jako zřetelná rezidua doby osvícenské se však konfrontovaly a modifikovaly se smyslovostí, extatičnostmi a iluzívností barokního nazírání, které také přežívalo hluboko do 19. století.

Značné oslabení citového prožitku, zjednodušení a demytologizace národních dějin (v barokní epoše skrytě symbolické vyjádření mohlo mj. vyjadřovat nacionální myšlenky) mělo velký význam pro formování nového uměleckého postoje a výrazu, který se stal podstatnou součástí lidového cítění a nazírání. Takto se formovaly první nesmělé projevy romantiky. V romantismu stejně jako v baroku se uplatňovala převaha citu nad rozumem. Romantismus však vstřebával také prožitky a ideály osvícenství, zejména jeho svobodomyšlnost a toleranci. Za velmi důležitou složku společenského vědomí považoval „*vědomí vývojové kontinuity a historického svérázu*“, který se stal nejen součástí dobové kultury, ale i životního pocitu vůbec.

Naše práce se pokouší demonstrovat synkretičnost této doby na osobnosti překladatele, beletristy a pedagoga P. Josefa Liboslava Zieglera (1782–1846). Jeho pozice je k analýze synkretické povahy českého raného obrození nanejvýš vhodná: estetický vkus Zieglerův a jeho literární družiny, jeho literární, historické a pedagogické zájmy a záliby dokazují ošidnost jakéhokoliv „škatulkování“, snahy o přesné pojmenování a slohovětypologickou charakteristiku.

2. SEKRETÁŘEM PÁTERA VYDRY

Josef Liboslav Ziegler se narodil 10. července 1782 v Hradci Králové, městě Václava Plácela z Elbingu, Bohuslava Balbína, Stanislava Vydry i Josefa Miloslava Rautenkrance. Jeho otec, rakouský poddůstojník, zanedlouho zemřel. Matka se podruhé vdala za hrnčířského mistra Stiglitze a s malým Josefem se přestěhovala v roce 1792 za ním do Chrudimi. V roce 1799 nastala v životě dospívajícího Josefa první zásadní změna: Po rozhovoru se svým podporovatelem P. Donulem se mladík rozhodl, že půjde do Prahy studovat filosofii, aby se stal duchovním.

Z pražských pedagogů na Josefa zapůsobil nejvíce P. Vydra. Osobnost a činnost P. Stanislava Vydry je dodnes ne zcela vyložena, což považujeme za nezanedbatelné deziderium. Jeho pozice na rozhraní dvou epoch, doznívajícího baroka a synkretického proudu osvětského josefinismu, klasicismu a prvních nasmělých projevů rané romantiky, by nám mohla pomoci v rekonstruování celého tohoto převratného období. To však nemůže být na tomto místě naším úkolem: soustředme se nyní spíše na hledání jistých názorových rysů, které mohly mladému Zieglerovi imponovat.

Vydra byl neskrývavě protijosefinský, nebyl však protičeský. Spíše naopak. Je známo, kolik žáků-pozdějších obrozenských pracovníků se pyšnilo tím, že jejich učitelem (nepříliš oblíbené) matematiky byl právě Vydra. Josef Jungmann, Jan Nejedlý, Jan Rulík, Aleš Pařízek, Antonín Marek, Šebestian Hněvkovský, František V. Hek, Josef Devoty – tuto názorově nepřítis kompaktní skupinu sjednocovalo v jednoznačném názoru na Vydru nesporně „*horoucí vlastenectví a láska k českému jazyku*“. Vydra sám nebyl česky literárně činný – česky vyšly posmrtně až jeho „*Počátkové arithmetiky*“ (vydal Ladislav Jandera, 1806), které Zieglerovi diktoval, jeho jazykově nacionální působení nelze však v této době, nacionálně indiferentní či nepřítis procesky naladěné, přecenit.

„*Ani sami sv. dědicové čeští toho nedopustí, aby náš jazyk svatováclavský měl zaniknouti a jazykem cizím vytištěn býti, anobrž že se obnoví, ožije a rozšíří, jak to bývalo za otce vlasti české, za císaře Karla IV. slavné a svaté paměti a za Rudolfa II., kdež jazyk náš slavil svůj věk zlatý,*“ hlásal Vydra za katedrou a nebyl oslyšen. I české historické tradice v něm našly nadšeného interpreta: seznamoval posluchače s českým válečným uměním, zvláště pak s dobou Přemysla Otakara II., boji Jiřího Plachého-Fera, vůdce pražské studentské legie proti švédskému vojsku v roce 1648, ba našel i ocenění – příznačně obhajované nacionálně – pro Jana Žižku z Trocnova. Vyzdvihoval politické poměry českého království za panování Přemysla Otakara II., Karla IV. a Rudolfa II, uznale hodnotil i dobu 2. poloviny 15. století, tedy dobu utrakvistického, „husitského“ krále Jiřího z Poděbrad. Jistě ho k tomu vedl i fakt, že Jiří z Poděbrad byl příznivcem Hradce Králové.

Mladý Ziegler se od roku 1803 o osleplého Vydru staral, vyřizoval jeho korespondenci a přepisoval *Základy arithmetiky*, stal se jeho důvěrníkem. Ba co více:

Vydrový úvahy o české minulosti a nejvýraznějším jejím projevu – jazyku se staly nejen pro Zieglera výzvou k obrozenské práci, a to nejen slovesné, ale i organizační. Vydrova koncepce je přitom jazykově nacionalistická.

Po úspěšném ukončení filozofických studií se Ziegler přihlásil – v této volbě zřejmě utvrzen Vydrou – na studium teologie pro královéhradeckou diecézi. V letech 1803 – 1806 ji studoval nejdříve v Hradci Králové, pak v Praze. V této době se dostal do centra obrozeneckého dění jakožto domácí učitel u Václava M. Krameria. Krameriaův nesporný organizační talent, umění žurnalistické, popularizační a překladatelské a zánění pro obrozenskou ideu jistě mladému bohoslovcovi imponovaly. Nezanedbatelné bylo i hlubší seznámení s „*vědami vlasteneckými*“, navázání styků s předními obrozenskými pracovníky, které udržoval pomocí korespondence v Dobrušce, Dobřanech a Hradci Králové.

30. srpna 1806 byl vysvěcen na kněze svým příznivcem, královéhradeckým biskupem Mariou Tadeášem hrabětem z Trautmannsdorfu. Hned v září téhož roku byl povolán na místo kaplana do východočeské Dobrušky.

3. BUDITELEM V DOBRUŠCE A DOBŘANECH

V Dobrušce působil Ziegler tři roky, od září 1806 do října 1809. Zde se spřátelil s místním kupcem Františkem Hekem. Podle pozdějšího Zieglerova svědectví byl pro něj Hek muž, „*kteřý měl oproti ostatním měšťanům více sečtělosti a vědomostí*“. Oba muži rozmlouvali o nejrůznějších záležitostech technických, filologických (i Hek byl nadprůměrně jazykově nadán), jistě se zajímali o tehdejší politické a veřejné dění. Doba, ve které začínaly napoleonské války, jim k tomu poskytovala dost příležitostí.

Po necelých třech letech byl Ziegler po krátkém administrování v Meziříčí u Opočna v prosinci 1809 přeložen na lokalii do Dobřan – malé vesničky nedaleko kladských hranic. O důvodu přeložení se donedávna nevědělo; teprve Josef Johandes vyslovil domněnku, že původcem Zieglerova přeložení byl jeho dobrušský nadřízený děkan Josef Obst, „*takto tuhý Němec*“. Uprázdňené místo prý obsadil jeden z Obstových bratrů. Nicméně Zieglerovo přátelství s Hekem trvalo nadále.

Toto „vyhnanství“ však přineslo Zieglerovi více volného času pro jeho vědecké, literární a překladatelské zájmy. Tady vznikly překlady Horatiových ód a satir, ba dokonce i pokus o překlad Vergiliový Aeneidy. Kromě překladů z antické literatury tu Ziegler přeložil Fenelonova Telemacha, napsal tu mnoho popularizačních článků z astronomie, geologie, zeměpisu a prehistorie (!). Jakmile se dostal do duchovní správy, začal psát, sestavovat a překládat modlitební knížky, mešní zpěvy a římský misál. Aktivně korespondoval s pražskými, moravskými i slovenskými obrozenci, stýkal se s místním nekatolickým duchovním, za což byl často napadán a obviňován

z indiferentismu. V Dobřanech se poprvé setkali s Zieglerem Matěj Milota Zdirad Polák, Magdalena Dobromila a Jan Alois Sudiprav Rettigovi, Matěj Sychra, Michal Silorád Patrčka, František Rayman, Josef Mirovít Král, Karel Sudimír Schneider (Šnajdr), František Lidurád Vambra a další. Tito literáti vytvořili volné seskupení, které vešlo do dějin raně obrozenské literatury pod názvem „*Východočeské Athény*“, „*východočeský obrozenský Parnas*“ či „*Zieglerova literární družina*“.

4. POČEŠTITELEM HRADCE KRÁLOVÉ

Královéhradecký kanovník Wurda přiměl Zieglera k tomu, aby se ucházel o místo profesora pastýřského bohosloví na královéhradeckém teologickém semináři. Místo profesora obdržel společně se stolicí „*vyučovatele*“ českému jazyku a literatuře dvorským dekretem z 20. prosince 1816 a 1. listopadu 1817 začal učit.

Tyto kursy museli podle nařízení biskupa navštěvovat všichni bohoslovci, z nichž asi dvě třetiny tvořili Češi. Svůj úřad konal Ziegler tak horlivě, že např. roku 1818 zastával vedle svých dvou ještě stolicí Starého zákona, biblické archeologie a všech orientálních jazyků. 10. prosince 1818 se také splnil jeho dávný sen: v Karolinu byl promován na doktora teologie. Jeho aktivita v těchto letech nám dodnes bere dech – Ziegler získává odběratele knih, a to mezi bohoslovci i učiteli, zřídil ústavní knihovnu a fond pro nemajetné studenty, organizoval deklamační české akademie (1. května a 8. července 1818), spolu s rektorem Teichlem sbíral finanční příspěvky a exponáty pro právě založené České museum, jehož byl od počátku činným členem. Roku 1818 vydal tabulku paradigmát substantiv a sloves podle mluvnické Jana Nejedlého *Böhmische Biegungen*, o dva roky později vyšlo první číslo časopisu Dobroslav. Hradec Králové, do začátku dvacátých let „*město, jemuž dala stavba tereziánské a josefínské pevnosti převážně německý ráz při zmenšení počtu obyvatelstva; město, kde německy hovořili důstojníci garnizony, úředníci krajského soudu*“, se stalo jedním z center českého národního hnutí.

5. VÝCHODOČESKÉ KLASICISTNÍ ATHÉNY, HEK A POLÁK

Josef Liboslav Ziegler byl už několikrát literárními historiky označen za vůdce „*východočeského obrozenského Parnasu*“, „*východočeské literární skupiny*“, „*východočeských obrozenců*“, a to zvláště v době jeho dobřanského a hradeckého působení. Jeho iniciativní úloha při vzniku a formování obrozenské literatury však není ještě náležitě zhodnocena.

Už za svého působení v Dobrušce se stýkal s Františkem Vladislavem Hekem (1769–1846), známém v širším povědomí spíše jako předloha pro postavu F. L. Vě-

ka, hlavního hrdiny stejnojmenného románu Aloise Jiráska. Hek sám byl literárně činný: skládal epigramy (s veršovanou anekdotou vyhocenou epigramaticky) a gnómičnou poezií s výraznou didaktickou tendencí, která se nevyhýbala sarkasmu a ironii. Na jeho literární vkus zřetelně zapůsobil Ziegler: volbou žánru (epigram, satira, aforismus, gnóma) i jednotlivých autorů (Lukianos, méně Martialis a zvláště Horatius; z Horatiových satir Hek převzal jméno „*obojetníka*“ Sulcia a jeho „*přítelky*“ Popelky). Hek sice debutoval epitafem na Josefa II. už v roce 1790 v Císařsko královsko-poštovských novinách, o pět let později přispěl do prvního svazku Puchmajerových almanachů dvěma bajkami, hojněji však začal přispívat až do Prvotin pěkných umění. Inspirační zdroje jsou různé: někdy souvisejí s lidovou ústní slovesností, zřetelné jsou ozvuky německé osvícenské aforistiky (nejedná-li se ovšem o překlad, resp. převedení z němčiny bez uvedení předlohy), nejvíce jsou však patrné reminiscence z čtyř římských klasiků.

Původní literární tvorbu Hekovu a Zieglerovu z této doby či Jana Sudiprava Rettiga z let dvacátých bychom mohli s jistotou nadsázkou označit za literární ohlas klasicismu. Když se Vojtěch Jirátko zamýšlel nad českým literárním klasicismem, vymezil v této souvislosti tři ozvuky antické tradice v písemnictví: renesanci, humanismus a klasicismus. Za nejpříznačnější rys klasicismu považoval napodobivou tvorbu, která si z antiky půjčila její umělecký ideál, a modifikovala k obrazu svému: podřídila se jejímu uměleckému kánonu (typizace žánrů, postav, scénérií, stylistická vyváženost, formální dokonalost), minulost považovala za souhrn faktů položených za sebou. Ziegler v této době skutečně psal a překládal poezii, která směřovala k těmto uměleckým postupům.

Nápodobu antických literárních druhů vyhovovala nejen autorům, ale i části vzdělaného českého čtenářstva, protože všichni byli na středních školách (převážně gymnáziích) obeznámeni se zásadami řecké a římské poetiky, jejichž vliv nelze při vytváření literárního vkusu ani individuálního psaného stylu přecenit. Pro vznikající české literární pokusy sehrála antická literatura významnou úlohu při porovnávání dosažených výsledků, zvláště pak po formální stránce. Vliv antiky na tematiku i veršovou stránku poezie byl značný, avšak repertoár výrazových i tematických prostředků byl omezený. I společenské podmínky v českém literárním životě druhého a třetího desetiletí 19. století byly nepříznivě nakloněny těmto literárním snahám. Nositelé vysoké poezie byli u nás jen nečetní duchovní, profesori a badatelé, jejichž smýšlení se na jejich původních dílech nemohla neprojevit. Čtenářů nebylo o mnoho více. Nebyla tu ani aristokracie, kde by se rozvíjela literatura na způsob francouzského klasicismu, ani patricijské vrstvy, jež by přijímaly a vytvářely literaturu výmarských klasiků – pokud tu existovali spisovatelé z těchto kruhů, netvořili český. Čeští obrozenci (a Ziegler jmenovitě jako iniciátor poezie klasicistické) měli snahu vytvořit a pěstovat klasicistickou poesii – snahu, to znamená, že od českého klasicismu „nelze odloučit jistý rys voluntarismu a rozumové úvahy“.

Domníváme se, že si Ziegler byl těchto nástrah vyčerpanosti ohlasové tvorby vřídou. Už v roce 1810 ho seznámil Hek s mladým důstojníkem Matějem Polákem (1788–1856). Ziegler ho požádal o zapůjčení několika básní (německých) a byl jimi nadšen. V roce 1813 otiskl Polákovi jednu báseň v Prvotinách a první část *Vznešenosti přirozenosti* nazvanou *V slávozpěvích na tvorce*. Povzbuzoval ho při další literární činnosti. Cítil, že Polák má šanci stát se skutečným básníkem. Už nikoliv básníkem námětově čerpajícím z vlasteneckých citů, selankovitých a idylických témat v národním stříhu či klasicizujících reminiscencí, ale básníkem „*velkoryse pojaté reflexivní a přírodní lyriky*“. Po odchodu do Itálie si Polák s Zieglerem horlivě korespondoval, pracoval dále na *Vznešenosti přirozenosti* (po idyle českého venkova spatřil Alpy, Vesuv, moře), v této době vznikala i *Cesta do Itálie (od roku 1815 až do léta 1818)*. V roce 1818 se vrátil do Čech a společně s Zieglerem chystal vydání *Vznešenosti přirozenosti*. Na jeho pokyn vyhledal v Praze Jungmanna, který se pak společně s Zieglerem podílel na konečné jazykové úpravě této básnické skladby.

Tvůrčí výboj *Vznešenosti přírody* byl nezanedbatelný. Programové úsilí po vytvoření vysokého básnictví podle uznávaných německých (Kleist) a anglických (Thomson) vzorech mělo vysoké estetické aspirace. Deskriptivní poezie právě svými transparentními projevy měla značnou znakovou roli: nepokrytě usilovala o „*vyšší společenské vrstvy, které takto měly být získány pro národní myšlenku*“. Překročení hranice mezi „nižší“ a „vyšší“ společenskou oblastí v Čechách druhého desetiletí XIX. století, kdy privilegované vrstvy byly jazykově nečeské, nebylo však možné bez „*jazykové konverze*“ či „*funkční dvojjazyčnosti*“, která je v literatuře nerealizovatelná. Polák však šel vědomě proti proudu – snad právě proto jeho poezie brzy zapadla a on sám se později přestal považovat za Čecha. Pro českou literaturu však znamenala nejen rozšíření zásoby básnických druhů, ale i výrazových prostředků, které si osvojili i básníci českého romantismu.

6. DOBROSLAV A MILOZOR, RETTIGOVÁ A ŠNAJDR

Povzbuzen pozitivními ohlasy na báseň svého „chráněnce“ M. Z. Poláka, přistoupil Ziegler na konci roku 1819 k vydávání vlastního časopisu. *Dobroslav aneb Rozličné spisy poučujícího a mysl obveselujícího obsahu v řeči vázané a nevázané* vycházel v letech 1820 až 1822 v Hradci Králové po čtyřech svazcích ročně, tištěn však byl u „*Jozefy Fetterlové z Wildenbrunu v arcibiskupské impresi v seminárium v Nře 190*“. Hlavním magnetem časopisu byla Poláková *Cesta do Itálie*, která tu vyšla v jedenácti pokračováních.

V *Dobroslavu*, jeho pokračovateli *Milozoru* (z roku 1824) a novoročence *Milíně* (1825) se objevila řada příspěvatelů *Prvotin* a *Hlasatele českého* (Michal Silorád Patrčka, Jan Hajislav Vindyš, Josef Mirovít Král, Kliment Bernbalk), ale debutovala

tu např. Magdalena Dobromila Rettigová, první své české verše zaslal do Dobroslavu Karel Sudimír Schneider (Šnajdr), několika příspěvky přispěl i Jungmann a Kolár.

Magdalena Dobromila Rettigová (1785–1845) je dnešnímu čtenáři známá spíše jako autorka *Domácí kuchařky*. Je nepochybné, že pro uvědomění Rettigové jako Češky a její budoucnost jako české spisovatelky byl velmi důležitý její přátelský kontakt s Zieglerem. Literární tvorba byla považována za nástroj získávání pro vlasteneckou věc – platí to jak pro Rettigovou, která byla podle vlastních slov vychovávána německy, tak i v případě Němce Karla Agnela Schneidera, který si osvojil (přičiněním Zieglera a Rettigové) v pozdním věku češtinu a začal psát české básně. Rettigová v Dobroslavu debutovala – uveřejnila zde několik povídek a básní.

Její vstup do literatury byl v mnohém ohledu zajímavý: v Dobroslavovi uveřejnil Ziegler ohlasovou elegicko-sentimentální báseň *Jablíčka* Jana Aloisia Sudiprava Rettiga pod jménem M. D. Rettigová v době, kdy Rettigová ještě měla potíže s češtinou. Skutečná Zieglerova motivace tohoto postupu není dodnes jasná (navzdory korespondenčnímu vysvětlení Rettigové tuto věc nikdy neuvedl veřejně na pravou míru). Tento krok korespondoval s tehdejší snahou o vybudování české kultury, resp. jejího ideálního stavu. Podle představ obrozenců nemohla tato vznikající česká kultura nemít českou básničku. Ke stejnému pokusu naplnit dobovou potřebu básničky došlo v případě „podvrhu“ Žofie Jandové, která byla dobovým výtvozem Čelakovského. I v Dobroslavu byla otištěna jedna báseň (*Dívka bdící*) podepsaná jménem Žofie Jandové, na níž dokonce – také básní (*Žofii Jandové po přečtení roztomilé básně: Dívka bdící... Znělka*) – odpověděl Karel Sudimír Šnajdr. V almanachu Milozor vyšla báseň *Věrný přítel*, k níž byla přiložena i notace vytištěná na zvláštní příloze, obsahující další údaje o *Písni. V hudbu uvedl Karel Pič*.

Estetická úroveň této hudební produkce nemohla být příliš vysoká. Její funkce je jiná: totiž skutečnost, že byla napsána v češtině, byla sama o sobě účelem, posilujícím sebevědomí vlastenecké skupiny. Rettigovou jistě ani nenapadlo, aby srovnávala své dílo s hudbou po stránce formální a ideové dokonalejší. Její básně jsou přece jen příliš umělecky a slohově poplatné sentimentalismu a jeho cituplným, idylickým a plačtivým projevům. V tom lze najít protiváhu k literárnímu racionalistickému vkusu Zieglerova a Hekova, odklon od kanonických literárních forem a konstituování žánrů nových (především prozaických).

Rettigová psala do Dobroslavu také povídky (*Žežhulka, Láska a přátelství, Ochrana Boží*), které rozvádějí použitím silného emocionálního náboje hlavní téma – utrpení ctivosti a (většinou) její závěrečnou oslavu. Exaltovaný slovesný projev odkazoval na především na soudobou literaturu německou (Kotzebua v první řadě), ale i na literaturu kazatelskou (kancionály, modlitební knížky). Pozoruhodné jsou však některé popisy v povídce *Láska a přátelství* ((...) *Na levo seděl Svojan, ruku Radomiřinu na své srdce tiskna, ano zdlouha, mocně však bijíc, prsa mu roztrhnouti*

hrozilo, a z oka, tejnou zoufalostí do tmavé propasti obráceného... V pravo seděl Dalmir, rukou milenky drahé jsa obvinut, a ž[h]lavou tvář i vyprahlé oči ohněm milosti do roucha jejího tiskl. Radomíra pak s nevyslovitedlně truchlivou toužebností patřila na jasný, a mezi horami z tmavé hlubiny velebně vycházející měsíc), které podle analýzy Alexandra Sticha „jakoby byly slovesnou ilustrací a replikou slavných obrazů... německého romantického malířství“ (v tomto případě slavného obrazu Rungeho *Wir drei*). Tyto obraty pak převzala do svého repertoáru i romantická literatura.

Karel Sudimír Šnajdr (1766–1835) se stal Zieglerovým příčiněním stejně jako Rettigová básníkem českého jazyka. Nebyla to nejsnazší cesta – ve věku šedesáti let, po dvou básnických knihách v němčině (*Gedichte von Karl Agnel Schneider*, 1799; *Poetische Versuche*, 1817) a úspěšné dráze univerzitního profesora estetiky a klasické filologie. Šnajdr představoval ve své době výrazný typ „vlasteneckého konvertity“. K vlasteneckým snahám Zieglerova kruhu se přihlásil v roce 1817 nadšenou německou básní (*Den Freunden*) v patetickém schillerovském stylu, usilovným studiem pod vedením Josefa Vojtěcha Sedláčka a Zieglera dosáhl takové znalosti češtiny, že začal psát pouze česky. Jeho básně uveřejněné v Zieglerových časopisech, Klicperových novoročenkách, případně Čechoslavu se snaží typizovat charakteristické rysy lidové poezie (zvuková stránka veršů, jednoduchá melodie, milostná i vlastenecká tematika), a to vše osm let před Čelakovským, který je dnes považován za průkopníka této poetiky.

Šnajdrovy parafráze písňového folklóru jsou však bohužel příliš monotónní: k tomuto dojmu přispěla jeho okázalá distance od barokního estetického kánonu a od prvků kramářské literatury. Upřednostňování omezeného repertoáru anakreontské poezie (zejména krásy, duchaplnosti a píle českých žen-vlastenek) nemohlo být v této době už produktivní.

Nejzajímavější z jeho příspěvků uveřejněných v Zieglerových časopisech je autobiografická agitka *Na Němce*. Skladba je spíše zajímavá z mimoliterárních důvodů: autor v ní elegicky rekapituluje strastnou minulost Čechů (*Ovšem byla / Naše síla / Dlouho tiskána! / Dlouho Čechem pohrdali, / Řeči se i zpěvu smáli, / Němčina jen byla ctěna, / V š u d e zpívána!*“), ubezpečuje našince o tom, jak básníci „*O řeč vaši m y pečujem / Símě budoucnosti sijem*“, ale na závěr zcela nezvyklým smířlivým tónem volá po odpuštění a lásce obou kmenů: „*Však – i Němcům, / Cizozemcům, / Chvála buď a čest! / Mnoho jsme od nich užili, / Mnoho se z nich naučili – / Jen ať na nás nereptají– / Valná jim buď čest. // Stejně sudme, / Kněžít buďme / Jednoho Boha! / Milujme se vesměs vroucně, / Upřímně – a tak budoucně / Ať se naši cti a slávy / stane rozloha!*“ Tento tón byl už ve své době ojedinělý. A psal se teprve rok 1822...

7. VELMISTREM TAJNÉ SPOLEČNOSTI

V roce 1822 se Ziegler ocitl ve velmi choulostivé situaci – jeho dávný dobrušský přítel Hek byl souzen za členství v berlínské biblické společnosti a za distribuci protestantského vydání bible, vytištěného v Prusku. Ziegler byl s Hekem konfrontován, pokusil se manévrovat a popěl řadu skutečností, které vyšetřovací komisari vnášeli jako hypotézy (např. jeho zájem stát se v době dobránského působení členem londýnské či berlínské biblické společnosti, příp. jeho domnělou iniciativu při objednávání biblí).

Skutečný Zieglerův podíl na této aféře není a pravděpodobně nebude nikdy znám. Tehdejší úřady však byly velmi ostražitě a v každém pokusu o sdružování („tajné spolčování“) viděly protirakouskou záležitost: Ziegler sám se dozvěděl, že o tento případ se zajímají i nejvyšší místa ve Vídni. V paměti jistě měl nedávný proces proti Bernardu Bolzanovi a jeho žáku Michalu Feslovi, profesoru litoměřického semináře, který byl v poutech odveden do Vídně k soudu. Fesl se však dopustil velké chyby – v Litoměřicích skutečně založil tajný spolek Christenbund, výrazně jansenistické orientace s filantropickým zaměřením, a před vyšetřujícími úřady tuto svou činnost popíral.

Podezřivé rakouské úřady věřily něco podobného i v Zieglerově literární družině. Jako záminku si vzali vlastenecká jména. Těmito jmény se nejen podepisovali v soukromé korespondenci, ale i pod své příspěvky v časopisech, případně v knižních publikacích. Policie se domnívala, že se jedná o pseudonymy na způsob krycích jmen italských karbonářů. Ziegler byl kvůli těmto přízviskům několikrát vyšetřován, připustil, že v Dobřanech pomýšlel na zřízení jakéhosi spolku spisovatelů. Plány se spolkem se prý nezdařily. Vyšetřování byli dokonce i Zieglerovi nadřízení ze semináře: rektor a kanovník J.Teichl a profesor dogmatiky Weber. Vyšetřující komisař konstatoval, že jejich výpovědi vznikly nevyjasněné rozpory s výpovědí Zieglera, ale dále ve vyšetřování nepokračoval. Při konečném rozsudku soud konstatoval, že Zieglerovo provinění se dělo „*bez zlé vůle*“, že to byla jen „*touha po zvětšení knihovny, aniž by uvažoval o protizákonném odběru*“. Chybné kroky vedla vesměs jeho „*mladistvá nerozvážnost, bystrá krev a přehnaná záliba pro českou literaturu*.“ Spis nicméně doporučil „*věnovat novějším českým spisovatelům větší pozornost*“ a „*zakázat používání vlasteneckých jmen*.“

8. PŘÍLIŠ ZANEPRÁZDNĚNÝM ÚŘEDNÍKEM

Ziegler si příliš z doporučení rakouské policie hlavu nedělal: časopis Dobroslav vycházel i nadále, pak ho vystřídal almanach Milozor, od roku 1823 začal redigovat časopis „*Přítel mládeže aneb Zásoba spisů ku prospěchu a potěšení učitelů a vycho-*

vatelů duchovních i světských“. Zanedlouho (13. prosince 1825) však byla zrušena cvičení v českém jazyku a literatuře v královehradeckém semináři. Domníváme se, že i tato skutečnost hrála roli v Zieglerově rozhodnutí žádat o místo chrudimského děkana. Jeho žádosti bylo vyhověno – s platností od 1. ledna 1826 byl v Chrudimi investován, od 6. srpna téhož roku instalován svým přítelem Aloisem Josefem hrabětem Krakovským z Kolovrat, biskupem královehradeckým.

Od této doby Zieglerova literární činnost zřetelně polevila. Pokračoval sice v redigování *Přítele mládeže*, napsal několik statí popularizačního zaměření do Časopisu pro katolické duchovenstvo, byl činným členem nově vzniklé Matice české a Dědictví svatojanského, přestal však slovesně tvořit. Vedle povinností duchovního správce se zabýval i povinnostmi plynoucími z jeho úřadu vikáře a vrchního školního dozorce v chrudimském okrese, který vykonával od roku 1832 až do smrti. Pokoušel se povznést zanedbanou úroveň školství na všech úrovních, ale učitelům se nezavděčil. Rozsáhlá chrudimská kolatura a snad i pocit únavy a jisté neproduktivnosti ho vedla k tomu, že požádal o zproštění místa redaktora *Přítele mládeže*. Kromě agitační činnosti pro tehdejší novinku – pojišťovnictví – pronesl několik kázání se zřetelně monarchisticko-loajálním smýšlením, přijímal návštěvy z pražského kulturního světa, sám se ještě 26. listopadu 1845 zúčastnil besedy ve Svatováclavských lázních a o půl roku později navštívil také Měšťanskou besedu, jejímž byl přispívajícím členem. Po pěti týdnech, 26. května 1846, Josef Liboslav Ziegler v Chrudimi po dlouhé nemoci umírá.

(Úryvky z diplomové práce sesadil a mezititulky opatřil MCP. Z technických důvodů neuvádíme seznam použité literatury ani odkazy a vysvětlivky.)

ČERVENÝ KOSTELEC: BÁSNĚ ŠTĚPÁNA NOSKA

* * *

Sednice k očím svinuje se
a soumrak vetkán do okenic,
sníh kolem,
na stole dlaně položeny,
ve stole ukryt bílý list.

Mírného dechu tvého
zrcadlo mlžné
sečká k vyhlazení,
i já bych poslal
spřežení svých bílých,
však přijmout je mi
tichý stesk.

* * *

Podivný,
podivný je nárek nad zimními prahy,
jak oblaka kamenitá
zaskřípí jiskrou do okenic,
vytátá lípa podřekne se:
korunou prohořela šarlatová křídla,
krajina dnes je vyvržený prám a vidíš,
lampa znovu kalná.

* * *

Sinavá pára, žířivý steh cesty
a v zátylku hory zbytnělý hrom
dlouze zatěžkaly malátivý zrak,
že slehá pod jeřábem.
Cože mi po přeludu –
jak chůze hrubne, bystří, překotává,
jak náhončí při veřejí ztroskotal,
ruka po holi, po opěře ve vichrné věži
ustrne zmodralá a divně prázdná.

ŠTĚPÁN NOSEK se narodil roku 1975 v Praze. Žije v Červeném Kostelci a studuje angličtinu na pedagogické fakultě UK. Básně publikoval v Tvaru.

NÁCHOD: ŠTĚPÁN NOSEK / PŘÍBĚH VENKOVSKÉHO PŘEKLADATELE

V roce 1940 vyšel jako jeden z posledních větších staroříšských tisků objemný svazek nazvaný *Chronografie*, pozoruhodné kronikářské dílo byzantského historika Michaela Psella. Autor, obratný politik a diplomat své doby, v něm předkládá vlastní svědectví o jedné z vypjatých epoch Byzance (976–1077), během níž velkolepá říše nastoupila ještě několik století dlouhou, ale nezvratnou cestu k definitivnímu soumraku. Kniha, která byla v rukopise již dlouho přeložena „in potentia“ a jejíž vydání umožnil teprve finanční dar knížete Karla Schwarzenberka, byla ve Florianově dílně vypravena v typicky kodexové podobě, s barevnou reprodukcí miniatury ze Žaltáře z počátku 11. století ve frontispisu a červeně tištěnou kresbou byzantské mince na titulním listu. Na místě překladatele z řečtiny je tu vepsáno jméno na první pohled nikterak záhadné: JAROSLAV SKALICKÝ.

Jméno v českém literárním povědomí dostatečně známé, dlužno říci, přesto se mu velká většina slovníkových a literárněhistorických prací dokonale vyhýbá. O mnohostranné tvorbě jeho nositele nebyla napsána žádná hodnotící studie a jen několik nekrologů zasutých v regionálních časopisech a článek J. V. Pojera v bibliofilských *Marginaliích* (1947) připomíná ve zkratce osudy nevšedního „venkovana“. Tato nepozornost ovšem nijak nesvědčí o nedůslednosti literární historie ani o prosulé přezíravosti k překladatelskému umění. Přičinil se o ni velkou měrou autor sám – soustavné a důkladné sebeutajování patří totiž neodmyslitelně k jeho životnímu příběhu.

Jaroslav Franke se narodil 23. srpna 1867 v České Skalici (odtud pozdější pseudonym) do rodiny tamějšího cukráře. Nebylo mu však dáno docházet do obecné školy ve stejném místě jako před půlstoletím Barbora Panklová – v pěti letech se s rodiči odstěhoval do nejsevernějšího cípu nedalekých Orlických hor, do ze tří čtvrtin německého, tehdy svůj zlatý věk slavícího městečka Giesshübel (dnes Olešnice v Orlických horách) na kladském pomezí, kde si otec zřídil skromný, ale vyhlášený hostinec Feldmarschall Radecky. Jaroslav tu v cizím prostředí strávil pokojné dětství a vychodil zdejší šestitřídku, aby pak ve studiích pokračoval na nižším benediktinském gymnáziu v Broumově, vyšším v Litomyšli a vpsledku na pražské univerzitě v oborech dějepis, zeměpis (podobně jako F. Bíbl) a posléze filologie.

Tehdy se rozhodl pro dráhu středoškolského profesora: prošel gymnáziem v Praze (Truhlářská ulice), Německém Brodě, reálkou v Plzni, definitivu získal na vyšší obchodní škole v Prostějově. Na jaře 1897 si v novinách přečetl o konkursu na

místo profesora dějepisu a zeměpisu pro nově zřizovanou obecní reálku v Náchodě, a nezaváhal ani okamžik. Byl vděčně přijat, a tak se ve třiceti letech ocitá znovu v domovském kraji, nějakých dvacet kilometrů vzdálen svým rodičům.

O rok později, v srpnu 1898, přijíždí do podorlického města jiná posila čerstvé reálky – pětadvacetiletý „výpomocný učitel češtiny, zeměpisu, přírodopisu a počtů“ Josef Florian ze Staré Říše na Moravě. Neubytuje se ve středu města jako ostatní pedagogové, ale v opuštěném domku na kopci daleko za Náchodem, odkud každý den do nenáviděného zaměstnání dochází. I přes rozdílnost povah – Franke byl oproti výbušnému Florianovi spíše smířlivý a s okolním světem v jistém smyslu konformní – se oba na náhodské poměry mimořádně vzdělaní muži rychle sblížili, a to natolik, že pozoruhodné přátelství, bytší po Florianově odchodu z Náchoda (1900) projevované toliko v korespondenci* a editorské spolupráci „na dálku“, vytrvalo nezměněno až do vydavatelovy smrti v roce 1941. Dokladem toho jsou nejen Florianovy deníkové zápisky z časů náhodského učitelského působení (jeho vlastními slovy ovšem pedagogického a didaktického komedianstva tropeného za kus chleba), ale především právě dopisy posílané Frankemu, jež mohou sloužit jako spolehlivý a přehledný průvodce po vzestupech a hlubokých krizích západomoravského nakladatelství, po Florianových překladatelských „teoriích“ a jeho zásadách výchovy „ne mluvením pedagogův, ale věrností otcům“ i po jeho ambivalentním vztahu k Náchodu: „Ano, jen tím si Náchoda vážím, že jsem se tam setkal s Vámi...“

Po známé „tajemné duševní krizi“ (O. Březina), která vyvrcholila fyzickou inzultací ředitele reálky, deskriptiváře Procházky, odjíždí znechucený Florian tesařit k bratrovi do Hladova a s Frankem se setkává prostřednictvím dopisu až po dvou letech. V něm jej z Mořkova u Hodslavic žádá o přeložení článku *Co jest Katolická Moderna Česká?* (Nový život, 1902), ve kterém anonymní autor (ve skutečnosti jím byl Dostál-Lutinov) v celoevropském kontextu hnutí jmenuje jedním dechem rovněž „moderní proroky“ Ernesta Hella a Léona Bloy. Rozhořčený Florian chce text poslat Bloyovi, aby se mohl hájit proti křivému nařčení, hezky po staroříšsku řečeno, „zparchantělé to sekty, jejíž ploditelé ani tolik se při koitu nepřičinili, by se zdárně vylihla...“

Náchodský učitel se po další roky stává věrným příznivcem moravského Studia, pravidelným odběratelem všech jeho tisků (a také dodavatelem zimních jablek do Staré Říše). K užší spolupráci však dojde patrně až v roce 1916 (Frankemu je tehdy bezmála padesát) – v 19. svazku *Nova et Vetera* vycházejí jeho převody (překladatel ale není uveden) angloirských básníků z Chestertonova výboru *Eyes of Youth*, mezi nimiž na prvním místě nutno zmínit daleko nejzajímavějšího Francise Thompsona (1859–1907), anglického konvertitu a současníka Hopkinsova, jehož biografie *Svatý Ignác z Loyoly* v přetlumočení stejného muže vyšla 75. svazkem Dobrého díla v roce 1922.

To už je Franke-Skalický (publikuje jen pod pseudonymem nebo bez jakéhokoli

udání) zcela nenahraditelným přispěvatelem Florianových periodik – angloamerický okruh překladatelových zájmů (Dowson, Chesterton, Belloc, de Quincey, Capes, Lindsay, dva monografické Kursy věnované Rossettimu a dvě Yeatsovy hry, vycházející jako samostatné svazky *Nova et vetera*) se tu mísí s překlady z beletrie italské (Calzini, Cardarelli, Papini), španělské (Gómez de la Serna, de Unamuno), francouzské (Valéry, Larbaud, Frémeaux), ruské (Gogol, Rozanov), polské (Luskina, Halicz) a švédské (von Heidenstam, Fröding). Neomezuje se ale nikdy výhradně na prózu a poesii, zčeštil pro staroříšské sborníky také desítky textů filosofických, historiografických a přírodovědných (von Uexküll).

Roku 1920 spatřil světlo světa v úpravě Jaroslava Bendy první Skalického knižní překlad, esejistická sbírka *Objevy* irského básníka a hlavního iniciátora keltské renesance Williama Butlera Yeatse (1865–1939), jenž se stal záhy překladatelovým „velkým tématem“ a jehož složitý svět, magický amalgám snové romantické obraznosti, staroirské mytologie, symbolistní estetiky a esoterické kosmologie pro češtinu z podstatné části objevil. Během necelých třiceti let přeložil většinu Irových dramát, básní i teoretických reflexí.

V rychlém sledu pak následovaly další a další knihy vydané v Dobrém díle: *Modlitba ke Kristu* italského modernisty Giovanni Papiniho, povídka *Kristus a vetřelec* Raffaella Calziniho, alegorická próza Vincenza Cardarelliho *Potopa*, básně v próze Gabriela Miró *Obrazy z Utrpení Páně*, esejistická persifláž romantika Thomase de Quinceyho *Vražda jako krásné umění* nebo soubor anekdotických příběhů *Zázračný lékař* španělského autora Ramóna Gómeze de la Serna. Příhodilo se, že ze čtrnácti knižních svazků vydaných v jednom z nejsvízelnějších období Florianova vydavatelství (1922–26) plná polovina pochází z překladatelského úsilí Jaroslava Skalického.

Ten ovšem počínaje rokem 1923 spolupracuje i s jinými nakladateli v Čechách a na Moravě: v Praze u Kuncičře vychází Papiniho *Život Kristův* (podle vydavatelových memoárů kniha, jíž si obzvláště cenil), autobiografický esej *Hotový člověk* téhož autora, dvoudílní Dickensovi *Pickwickovci* s Radovými ilustracemi, biografie *Marie Antoinetta* Hillaire Belloc a tragická historie *Alžběta a Essex* od Lyttona Stracheye, v nakladatelství Sfinx-Janda pak alegorický román Američana Nathaniela Hawthornea *Šarlatové písmeno*, v Štorch-Marienově Aventinu mimo jiného *Příběhy ryšavého Hanrahana* W. B. Yeatse, v Melantrichu Mannovi *Buddenbrookovi* a u J. Otta v roce 1929 především ve své době ojedinělý *Výbor básní* Williama Blakea včetně spletitých „prophetic books“ z let 1789–95 a obsáhlé Skalického studie v úvodu. Vedle Staré Říše však Skalický nejsoustavněji překládá pro Pojerovu brněnskou edici Atlantis: opět Hawthorne, Macleod, Capes, mnohem častěji již tolikrát zmiňovaný Yeats. V roce 1944 tu například vyjde výbor z jeho lyriky a o dvě léta později obsáhlá kolekce esejů.

V letech 1922–34 se objevují překlady J. Skalického z angličtiny, italštiny a špa-

nělstiny (mj. Jiménez, Mistralová, Machado, Darío) i v českých literárních časopisech – Literárních rozhledech, Akordu, Rozpravách Aventina, Listech pro umění a kritiku, Tvaru a Rutteho Cestě, pro niž v roce 1928 (č. 41–42) připravil malou antologii deseti soudobých irských básníků.

Vrátíme-li se na počátek našeho vyprávění, od předního překladatele té doby k náchodskému Jaroslavu Frankemu, shledáme spíše nenápadně jednoduchý a vyrovnaný život gymnaziálního profesora, krátce po příchodu do města na čas přerušovaný bolestnou ztrátou jediného syna. Mezi studenty je oblíben a pro své vzdělání respektován (učí Václava Černého i Egona Hostovského), maloměstské prostředí v něm – jak to dosvědčují dobové články – vidí raději tichého podivína. Franke se totiž do konce života důsledně vyhýbá veškerým „povinným“ společenským radovánkám: neúčastnil se spolkového života, nikdy veřejně nepřednášel, nebyl v divadle, v biografu a ani na jediné zdejší výstavě, v hostinci U slunce byl poprvé a naposledy při oslavách založení ústavu v roce 1897. Všechn svůj čas přísně zaplňoval v těsném bytě, vystlaném knihami, ustavičnou prací. Při psaní stál za vysokým pultem s nakloněnou deskou a neupustil od tohoto zvyku ani v pozdním stáří. Na otázky, zdali ho přitom nebolí nohy, s usměvem odpovídal, že už mu to ani nepřijde.

Buď jak buď, o jeho literární tvorbě až na několik zasněžených v Náchodě neměl a nesměl mít nikdo tušení, a tak ve vzpomínkách současníků zhusta nalazíme omyly podobného druhu: „...jako Sokrates ze svých bohatých a všestranných vědomostí neuvěřitelně nikdy ani řádky.“ Ustavičné utajování a ostych mu ostatně vyčítal i Josef Florian. V dopise ze 7. května 1920 píše: „Už jsem jednou pokoušel. Činím tak znova: Nebylo by slušno a spravedливо tisknouti Vaše jméno pod Vaše práce?“

Jedinou kratochvílí tohoto uměřeného muže, který nikdy necestoval (ve Staré Říši byl jedinkrát), a přece znal tolik o kulturní historii evropských národů, byly každodenní osamělé pochody v černém haveloku s dlouhým vlasem do okolní náchodské krajiny a nade vše milované cesty do míst zaslíbených, cesty vzhůru do hor, provázené záhadně neumělými sousošími starého kamenického rodu Hartmanů, poutě, na jejichž konci se otevíralo křivolaké polesí pod Vrchmezím a první stavení sudetské osady Olešnice. Nejprve se sem jezdilo za rodiči a po jejich smrti do zděděného bytu o každém svátku, každých prázdninách, jak jen nejčastěji to bylo možné. A snad právě toto bludné zákoutí Orlických hor, vtěsnané pod barokním kostelíkem a ještě dnes hmatatelně prorostlé hrůznými příběhy krevelových štol, lesních ohnivců a smírčích křížů, probudilo v překladateli vidění natolik silné a zvláštní, že se rozhodl věnovat z velké části dílům přízračné, mýtotvorné obrazivosti, a nejnápadněji se tato celoživotní náklonnost projevila v převodech estetické linie anglicky píšících básníků-vizionářů: Blake-Rossetti-Thompson-Yeats.

Skalický během své literární dráhy nezůstal jen u překladu – několika texty uveřejněnými ve shora jmenovaných časopisech se projevil i jako příležitostný kritik. Nejvýraznější a zároveň nejdůležitější pro pochopení jeho vlastního přístupu k in-

terpretaci cizojazyčných děl je kupodivu velmi britké, přesto však nanejvýš věcné a obšírné hodnocení Nezvalova překladu básní Poeových, otištěné tentokrát v jiné literární revui, Černého Hostu (1928/29). Skalický v něm, neubrániv se tu a tam mírné ironii, kritizuje Nezvalovu metodu imitace a analogie, princip „přitažlivosti slov, představ a rytmů“, želí, že v překladu nenalézá „více Poea a méně náhody“, a požaduje, aby se „myšlenky překladatelovy neodchylovaly zbytečně příliš daleko od originálu“.

V roce 1931 odchází náchodský učitel na odpočinek a od poloviny třicátých let se jeho překladatelská činnost ztenčuje na nemnoho svazků vydaných ve Staré Říši a v Pojerově Atlantidě: *Historické viněty* Bernarda Capese, esej Rudolfa Euckena *Dějiny*, spis Augusta Brunnera *Řeč jako počáteční východisko teorie poznání* (vzbudil velkou pozornost Halasovu), zmiňovaná *Chronografie*, dva výběry Yeatsových básní a esejů a osm povídek Thomase Hardyho pod názvem *Drobné ironie života* v roce 1946.

Tehdy i do Náchoda udeřila jedna z úporných poválečných zim, a když před vánočními svátky Franke vyčerpal skrovnou zásobu uhlí a jiné si nemohl opatřit, rozhodl se přečkat otřesné mrazy se ženou u příbuzných v Olešnici. Netušil, že tentokrát se již nevrátí. V práci neustal ani zde, v lednu dokončil překlad Yeatsovy *Tajemné růže* (vyšla ještě téhož roku u Pojera) a pracoval na povídkách Poeových – jeho každodenní vycházky mu ale citelně scházely. Pro neúprosne počasí, sněhové závěje a náledí nemohl téměř vycházet z domu a v únoru nadto dramaticky zesílila dlouho trpěná, trýznivá nemoc. Umírá 12. března 1947 – ve stejném roce jako jiný všestranný překladatel Dobrého díla, Jaroslav Zaorálek. Shodou podivných okolností přesně v úmrtní den vychází v Brně další vydání Skalického překladu *Objevů* W. B. Yeatse.

Příběh se uzavřel. Jaroslav Franke-Skalický, polozapomenutý venkovský učitel a překladatel, byl rodinou pohřben tři dny později na olešnickém hřbitůvku pod kostelem sv. Maří Magdaleny, na větrném kopci se sráznými výhledy k vrchům polských Stolových hor a dalekým, matným Krkonošům.

* Korespondence Josefa Floriana Jaroslavu Frankemu je uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví.

z cyklu Travniny, 1977–80, foto Jan Raba

WILLIAM BUTLER YEATS / Z PŘEKŁADŮ J. SKALICKÉHO

NÁVŠTĚVY

Dnes večer byl divný, že mi bylo,
jak každý vlas by mi na hlavě vstal.
A zdálo se, když se slunce skrylo,
že po schodech skřípavých ženy šly sem –
zněl hedvábí, krajkoví šustot a smích,
šly zhurta i plaše. Čtly, co jsem psal
kdys o lásce divné, jež věčně nyje,
ač opětována. Ve dveřích
tu stály a tiskly se pracovnou
až k pultu a ke krbu, blízko tak,
že slyšel jsem, jak jim srdce bije:
ta nevěstkou je, ta zas dítětem,
jež nezdvihlo na muže touživý zrak,
a jedna snad královnou. –

FERGUS A DRUID

Fergus

Už celý den jdu v skalách za tebou
a neustále měníš podobu.
Byls nejdřív starým sešlým havranem
už opelichaným, pak kolčavou
ses zdál, jež po kamenech skákala,
teď nakonec máš lidskou podobu –
jsi sešlým starcem, ztrácíš se mi v tmách.

Druid

Co, králi hrdé Rudé větve, chceš?

Fergus

Chci říci, nejmoudřejší z lidí všech,
že bystrý Concobar vždy při mně byl,
když soud jsem konal, moudře promlouval
a co mně bylo těžkým břemenem,
se jemu lehké zdálo, dal jsem mu
svou korunu, bych prost byl soužení.

Druid

Co, králi hrdé Rudé větve, chceš?

Fergus

Ach, král a hrdý! Zoufalství je v tom.
Na vršku se svým lidem hoduji,
jdu po lesích a proháním svůj vůz
tím bílým lemem moře šumného –
a na hlavě přec cítím korunu.

Druid

Co tedy chceš?

Fergus

Už nechci králem být,
chci poznat snivou moudrost tvou.

Druid

Hleď, vpadlou tvář mám, zřídle šediny
a ty mé ruce nevytasí meč,
mé tělo je jen třtinou zmítanou.
Mne žádná žena nemilovala
a žádný muž mou pomoc nehledal.

Fergus

Jen pošetilým dělníkem je král,
jenž hmoždí se, by jinému byl snem.

Druid

Když jinak nedáš, tu máš sáček snů –
a rozvaž jej a sny tě zahalí.

Fergus

Svůj život zřím, jak řeka uplývá,
je stálou změnou – mnohým jsem už byl –
zelenou kapkou v moři, zábleskem,
jímž svítil meč, pak jedlí na hoře,
pak jako rab jsem točil ruční mlýn
a jako král jsem měl svůj zlatý trůn –
a vše to bylo skvělé, veliké,
teď nejsem ničím však, když všecko vím –
ach, druide, jak mnoho zármutku
se skrývalo v tom šerém ranečku!

z cyklu Travný, 1977–80, foto Jan Raba

KLADSKO: JAN LINKA / GLATZ, KŁODZKO, KLADSKO

„Propadl jsem falešné víře v domov, aniž jsem si to uvědomil. Považoval jsem domov a dům, zaměstnání a získaná práva za vytrvalé statky, za věčnost, která je spojitelná pouze s Bohem. Spíše bych býval uvěřil, že mohu ztratit Boha, ba že Bůh vůbec neexistuje, než tomu, že ztratím domov a dům a zcela bez domova a bezprávný, plný beznaděje budu bloudit v širokém světě. Domov a dům mi byly bohy vedle jednoho a jediného Boha.“

Josef Wittig (1879–1949), kladský spisovatel

Cladzco, Glacz, Glotz, Glatz, Glatzium, Gladsko, Kładcko, Klodzko, Kladsko. Odpradávná zemská brána na Slezské silnici směřující z Prahy přes Lysou, Hradec, Kladsko a Otmuchov do Opolí. Kraj ze všech stran obklopený lesnatými vršky Sudet původně porostlými buky, javory a jedlí, kraj přírodních zajímavostí jako je tajuplná Hejšovina (Szczeliniec), která navazuje na Broumovské stěny, či monumentální masiv Sněžky-Sněžníku přidruženého k Jeseníkům, kraj žlutě upolínů, nazývaných tu s domovským právem Kladská růže (Glatzerblume), a červeně rozoraných polí, kraj minerálních vod a proslulých lázní, kraj jak skála pevných pruských tvrzí, kraj tkalcovské chudoby, kraj Kalvárií; kraj, který má svou historii a své svaté, tak trochu v malém napodobuje rázovitost Čech, a kdo se projde po kameném mostě přes řeku Nisu ve městě Kladsku, nemůže nevpomenout Mostu pražského. Pozdní příchod jara, rozkouskovaná políčka, pasoucí se dobytek, pošmourné zevnějšky domů a jejich dehtové a plechové střechy navozují dojem starobylosti. Obyvatelé tohoto kraje jsou zde však stále ještě novotnými.

Kdo se vydá po této slezské cestě, jistě nemine pojmy šovinismus a vyhánání. Šovinismy jsou zde pro větší zábavu hned tři. Mezi polský a německý se řadí i náš český, naposledy provětráný před pěti desítkami let. Dnes se však o Kladsku píše a hovoří pouze v souvislosti se sobotními trhy v stejnojmenném hlavním městě tohoto kraje. Vydejme se tedy na cestu do minula, nevyhýbajíce se oprávněné hrdošti jeho vlastníků.

První historickou zmínku o Kladsku zapsal kronikář Kosmas. Při zprávě o smrti Slavníka, otce svatého Vojtěcha, vzpomíná hrad Kladsko jako severní hranici slavníkovského knížectví. V bojích mezi Přemyslovci a Piastovci hrál hrad významnou roli, několikrát změnil majitele – nutno dodat, že většinou patřil českým knížatům; ta na hradě také věznila příliší všetečné a ambiciózní přfbuzné. V té době nebyli

Kladští žánými beránky a občas si zaloupili v nedalekém Polsku. Ve 12. století se postavení Kladska ustálilo, roku 1183 se v hlavním městě při farním kostele usidlují johanité. Další století započalo zmenšením území Kladska, neboť roku 1213 daroval Přemysl I. benediktinům Broumovsko, roku 1241 jsou podle podání legend zadrženi u Kladska strašliví Tataři, o několik let později přicházejí do města Kladska bratři menší, stavějí klášter a dají tak vzniknout nové čtvrti Písky. V následujících letech se rychle střídají správci kraje a hradu, často jsou jimi osamostatňující se knížata slezská, vedlejší větve Piastovců. Přicházejí kolonizátoři ze Sas, Václavem II. je zřízena mincovna. Ve 14. století se narodil největší z Kladských, Arnošt z Pardubic, velký milovník svého rodiště. Roku 1349 přivedl augustiniány, ti pak, a ještě johanité, založili při svých klášterích školy. Statistika k roku 1384 uvádí Kladsko jako jedno z děkanství reginohradeckého arcipřístu se 39 farnostmi. Správcovství Půty z Častolovic v 15. století dalo zemi erb, na něm kosmo ležící zlaté a červené pruhy. Roku 1453 je datován pogrom pod vlivem kázání Jana Kapistrána, 1479 přicházejí do města bernardini; ani toto století neminou kruté požáry, záplavy, epidemie. V roce 1501 se třetím stavem na zemském sejmíku stali svobodní rychtáři; něco takového vidáno pouze v zemích skandinávských. Ve 40. letech 16. století se ve městě objevuje vodovod a reformace, postupně odcházejí řeholníci, v 60. letech už je farní kostel protestantský a protestantství také v naprosté většině v Kladsku převládne, roku 1597 se však ve městě usazují jezuité. Kraj je přes všechna nařízení předchozích českých panovníků zastaven zahraničním věřitelům, takže situace se musí řešit na několika sezeních sněmu, až ten konečně potvrzuje zákaz zastavování a zvyšuje daně na úroveň obvyklou v celém království.

Ve století sedmnáctém Kladsko neuniklo hrůzám kontinentálního konfliktu. Roku 1618 jsou z města vyhnáni jezuité, pevnost pak odolává císařským až do září 1622, kdy se za výhodných podmínek vzdává její smělý velitel František Thurn. Utrpení dovršuje vpád švédských vojsk. Snížení daně na Sněmu v padesátých letech potvrzuje bídu kraje. Roku 1662 byl zastřelen poslední medvěd, tři roky poté končí svou činnost mincovna. Jezuité, kteří se do města vrátili roku 1623, vydali ze svých řad Bohuslava Balbína, slovního historika a rétora, citele Arnoštova a autora jeho života. Jeho spis měl sloužit jako podklad pro beatifikační proces.

Neúspěšné války s Pruskem o rakouské dědictví v následujícím 18. století odlučují kraj od Čech a ani vojenské mistrovství polního zbrojmistra Laudona, který pevnost i kraj na čtyři léta roku 1760 osvobodil, ani obdobný úspěch generála hraběte Wurmsera při tzv. válce bramborové 1778–9 nevyvaly Kladsko pruskému králi Fridrichovi, a ten se ve výčtu svých titulů mohl i nadále zvat také vrchním a svrchovaným vévodou slezským a hrabství kladského. Zrušen je sněmík i různé svobody, vůdce českého odboje, mlynář Josef Martinec z Velké Čermné, je zastřelen před svým mlýnem. Události do své kroniky zaznamenává čermenský kantor Jan Šmída. Za napoleonských válek, roku 1807, podařilo se Prusům uhájit jedinou pevnost, Stří-

brnou Horu v Kladsku. Války se také zasloužily o nový přísun obyvatelstva, do kraje byli posíláni váleční invalidé. Od roku 1830 měli čeští evangelíci ve Stroužném faru, kde působil expiarista, kazatel a spisovatel Josef Arnošt Bergmann.

Přítomnost Čechů se postupně omezuje na vesnice při straně Broumova, čeština je roku 1870 vypuzena ze škol, kontakty s královstvím se ztenčily na poutě do slavného poutního místa Vambeřic, jak nás o tom může přesvědčit Babička Boženy Němcové a několik zachovaných příležitostných tisků ještě z 19. století, anebo na pašeráctví. Roku 1831 byl zastřelen poslední vlk, ke konci století téměř vyhubení kňouří a výři. Česká menšina postupně natolik uvykla výhodám pruského státu, že po světové válce z většiny nezatoužila po územní korektě ve prospěch nového československého státu.

V letech druhé světové války se marně snaží zvláště známý literární kritik a romanista Václav Černý zahrnout do připravovaných územních změn i Český koutek v Kladsku, 12. května 1945 přichází Rudá armáda a v jejích patách polská administrativa. Němci a Češi jsou ve většině vyhnáni, Češi prchají do Čech i do Němec, přicházejí jiní uprchlíci, obyvatelé bývalých východních oblastí Polska, které obsadili Sověti. V Kladsku zůstalo okolo 500 Čechů a těm je v roce 1951 zrušena škola. Kraj je teprve po této válce vyčleněn z pražské arcidiecéze.

Původní obyvatelé Kladska po sobě novousedlíkům zanechali snad cosi, co prchajícími staletími přetrvalo. Kladsko bylo známo jako kraj zbožný, známý především poutními místy, Vambeřicemi, které od druhé půle 17. století chrámem a okolím napodobují Jeruzalém, Brdem (Wartou) a Kladskem se zázračnými Madonami. Wartská a kladská Madona byly také nezřídka zobrazovány na jiných mariánských místech Čech. Kromě velké úcty mariánské a kultu všech osob Trojice lze podle zasvěcení kostelů a kaplí vystopovat oblíbenost Jana Křtitele, archanděle Michaela, Anny, Jiřího, Mikuláše, Petra a Pavla, Martina, Kateřiny, Barbory a Máří Magdalské. Ve folklóru se zase objevují vedle jiných i některé poněkud neobvyklé kulty jako např. sv. Onufria, sv. Starosty, Karla Velikého, úcta k sv. Dělcu Páně (papírový pás dlouhý 1,55 m podle míry vytesaný v Jeruzalémě), „prkna zemřelých“ podél cest a přes potoky.

Ze slavných kladských rodáků si zde uvedeme tři kněze.

Přední místo mezi nimi má nepochybně blažený, a jak svědčí pokolení předků – svatý, Arnošt z Pardubic (1297–1364). První pražský arcibiskup byl předním mužem království, mnohdy zastupoval nepřítomného krále a císaře, byl bohatým mužem, štědře podporoval, rozdával a stavěl, byl schopným mužem, vybudoval novou arcidiecézi a dbal o polepšení kněžstva. I proslul při tom všem zbožností, usiloval pozbyt se svého úřadu a uchýlit se do ústraní kladského kláštera řeholních kanovníků. K rodišti měl zvlášť úzký vztah pro zjevení, jehož se mu dostalo v dětství; ve farním kostele se od něho totiž odvrátila Panna Marie vymalovaná na oltářním

obraze a Arnošt o této události promluvil teprve o své poslední hodině. Úcta k Arnoštovi se v jeho rodišti záhy rozšířila zvláště ve spojitosti se zázkry kolem jeho hrobu v kladském farním chrámě, ze kterého prýštil olej v těžkých chvílích kraje, po Kladsku bývalo mnoho míst svázáno stopami a studánkami s jeho přítomností, Balbín v životě světcově uvádí jemu zasvěcený oltář v Dolní Štívnici (Dolny Szalejów). Arnošt je prosebníkem všech nás, kteří se pro vnitřní nedokonalost stavíme ze vnějšíku lepšími, abychom *nevypadali* jako hříšníci. Památný den Arnošta z Pardubic je 30. červen.

Jako druhý budiž uveden mučedník zpovědnice P. Ondřej Faulhaber (nar. 21. května 1713 v Kladsku), veliký ctitel Arnošta z Pardubic, kaplan města za jeho obsazení pruskými vojsky. Odmítl vysvětlit to, co vzkázal vojákovi, který zběhl, a rozkazem krále Fridricha byl – aniž mu povolili přijetí svátostí– oběšen 30. prosince 1757. Za Laudonova obsazení kraje byl 28. července 1760 pochován ve farním kostele Panny Marie a uctíván jako mučedník.

Třetího slavného rodáka uvádí křížovník Jan Beckovský, historik pozdního baroka, ve své kronice k roku 1665. Tehdy jeden kněz, rodák z Kladska, za pouti v Římě vymítal z Jakuba Zimmermonna, Švejcara, horlivě na žádost duchovních i světských pánů i také dle poučení svatosti papežské, i vymetl houf dábelický, v němž přední pokušitel Zardan vyznal, že kdysi též z kostela římského kamenný sloup vzal a do Čech na Vyšehrad byl přinesl, aby tak získal duši jednoho duchovního z kostela vyšehradského, což se mu však nepodařilo. Týž kněz vymítač poslal pak do Kladska tělo sv. Primitiva a psal, že přiveze tělo sv. Urbana.

Tento svět minula nezmizel, byl jen odsunut. Kdo je vinen? Ti, kteří prohráli válku, kterou vyvolali? Ti, kteří si nedokázali vydobýt práva menšiny v cizí zemi? Ti noví, kteří jsou sami vyhnáni, byli vděční za každou možnost? Že se cosi změnilo, připomínají snad už jen truchlo-žertovné změny místních jmen, ostatně jako i v jiných částech tohoto zvláštního světa. Z naší strany hranice lze doporučit jen trochu šovinismu: vnesme i my své nároky na dávno ztracené území, kde nyní přebývá a za nás prosí svatý Arnošt z Pardubic. Směrem k nebi směřujme svůj rajský šovinismus.

Údaje o Kladsku čerpány především z dvojčísla I. ročníku časopisu Vyšehrad z roku 1946, a ze sborníku Boj o Kladsko, red. F. Kulhánek, Praha 1946, kde zvědavý čtenář nalezne další základní bibliografii.

J. L.